

Profesionalne kompetencije odgajatelja za rad s djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije i njihovim obiteljima

Hlača, Manuela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:654518>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Manuela Hlača

Profesionalne kompetencije odgajatelja za rad s djecom u riziku od
siromaštva i marginalizacije i njihovim obiteljima

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Diplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Manuela Hlača

Profesionalne kompetencije odgajatelja za rad s djecom u riziku od
siromaštva i marginalizacije i njihovim obiteljima

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Profesionalne kompetencije odgajatelja

Mentor: prof. dr. sc. Renata Čepić

Student: Manuela Hlača

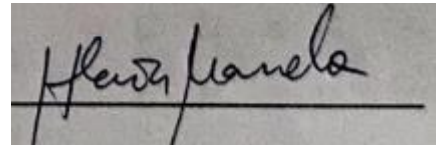
Matični broj (JMBAG): 0303070347

U Rijeci, rujan 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog/završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.

Vlastoručni potpis:

A rectangular box containing a handwritten signature in black ink. The signature is written in a cursive style and reads "Manuela Hlača". Below the signature is a horizontal line.

Manuela Hlača, studentica

ZAHVALA

Posebno zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Renati Čepić na nesebično pruženom znanju i podršci tijekom izrade ovog diplomskog rada. Zahvaljujući Vašoj podršci i uložnim naporima spremno ću koračati kroz daljnje izazove na profesionalnom planu.

Ovaj rad posvećujem didi koji je uvijek vjerovao u mene i moj uspjeh tijekom svih godina mog školovanja.

Hvala mojoj Marici na vječnoj rečenici „Ti ćeš to lako“ koja je uvijek stajala u mojim mislima tijekom savladavanja svih prepreka u obrazovanju ili životu općenito.

Hvala Marku koji je uvijek nalazio razumijevanje, vjerovao u mene i bio mi podrška u svim trenucima.

Hvala mojim prijateljima.

I na kraju, najveće HVALA mojoj majci koja mi tijekom cijelog života „čuva leđa“ i bodri u ostvarivanju svih ciljeva. Hvala Ti za ljubav, vjeru i strpljenje, za svo preneseno znanje koje me izgradilo u osobu kakva jesam danas.

SAŽETAK

Temeljni cilj ovoga rada je istražiti čimbenike povezane sa unaprjeđenjem profesionalnih kompetencija odgajatelja za rad s djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije i stvaranju partnerstva s obiteljima. Današnje suvremeno društvo obilježeno je različitim društvenim i ekonomskim krizama koje u konačnici ostavljaju negativne posljedice na društvo u cjelini, a naročito na obitelji i djecu. Jasno je kako su upravo djeca najranjivija skupina populacije. Nedostupnost svih potrebnih resursa i siromaštvo, ili rizik od siromaštva i marginalizacije za njih može imati brojne posljedice na njihovu dobrobit u budućnosti. Iz navedenog razloga vrlo je bitno uključiti djecu iz rizika od siromaštva u ustanove ranog i predškolskog odgoja gdje će biti ostvaren profesionalni odnos s njima. Odgajatelj ima ključnu ulogu u radu s djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije, ali jednako tako i u radu s njihovim obiteljima. Kako bi odgajatelj mogao adekvatno odgovoriti na izazove mora imati određene profesionalne kompetencije. Tijekom vlastitog profesionalnog razvoja vrlo je bitno da odgajatelj postigne odgovarajuću razinu kompetencija koje uključuju kognitivne, funkcionalne, vrijednosne i osobne kompetencije. Profesionalno kompetentan odgajatelj moći će djelotvorno odgovoriti i spremno pružiti pomoć djeci u riziku od siromaštva i marginalizacije i njihovim obiteljima u svojoj domeni djelovanja.

Ključne riječi: *odgajatelj, djeca, siromaštvo, marginalizacija, profesionalne kompetencije*

SUMMARY

The main aim of this paper is to analyse the factors related to the professional competences of preschool teachers when working with children at risk of poverty and marginalisation and when creating partnerships with families. Today's modern society is characterised by various social and economic crises that ultimately have negative consequences for society as a whole and for families and children in particular. It is clear that children are the most vulnerable population group. The unavailability of all necessary resources and poverty or the risk of poverty and marginalisation for them can have numerous consequences for their future well-being. For this reason, it is very important to include children at risk of poverty in early childhood and preschool education institutions where a professional relationship is established with them. Preschool teachers play a key role in working with children at risk of poverty and marginalisation, but also in working with their families. In order for preschool teachers to respond appropriately to the challenges, they need to have certain professional competences. During their own professional development, it is very important that preschool teachers achieve an appropriate level of competence that includes cognitive, functional, values-based and personal competences. A professionally competent preschool teacher will be able to effectively and willingly help children at risk of poverty and marginalisation and their families within their fields of influence.

Key words: *preschool teacher, children, poverty, marginalization, professional competencies*

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RAD S DJECOM U RIZIKU OD SIROMAŠTVA.....	4
2.1. Definiranje siromaštva.....	4
2.1.1. Teoretska podjela siromaštva.....	5
2.1.2. Rizik od siromaštva.....	7
2.1.3. Teorije siromaštva.....	11
2.2. Siromaštvo djece.....	12
2.2.1. Rizici siromaštva djece.....	13
2.2.2. Siromaštvo obitelji kao rizičan čimbenik odrastanja.....	14
2.2.3. Posljedice siromaštva djece.....	15
2.3. Siromaštvo i rizik od socijalne isključenosti.....	18
3. PRAVNA REGULATIVA EU I REPUBLIKE HRVATSKE U ZAŠTITI DJECE I OBITELJI U RIZIKU OD SIROMAŠTVA I MARGINALIZACIJE.....	22
3.1. Europska prevencija.....	22
3.2. Nacionalne politike.....	27
3.3. Program „Moje mjesto pod suncem“.....	28
4. PROFESIONALNE KOMPETENCIJE ODGAJATELJA.....	30
4.1. Suvremeni odgajatelj.....	30
4.1.1. Osobine uspješnog odgajatelja.....	32
4.1.2. Temeljne zadaće odgajatelja.....	34
4.2. Potrebne kompetencije odgajatelja.....	36
4.2.1. Osnovne karakteristike odgajateljske profesije.....	36
4.2.2. Razvoj profesionalnih kompetencija.....	41
4.3. Profesionalni razvoj odgajatelja i temeljna načela partnerskog djelovanja.....	44
4.3.1. Fleksibilnost odgojno-obrazovnog procesa u ustanovama RPOO-a.....	45
4.3.2. Partnerstvo vrtića s roditeljima.....	45
4.3.3. Osiguravanje kontinuiranosti u odgoju i obrazovanju.....	47
5. VAŽNOST UKLJUČIVANJA DJECE U RIZIKU OD SIROMAŠTVA I MARGINALIZACIJE U PROGRAM RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA.....	48
5.1. Potencijalne mogućnosti ublažavanja siromaštva djece u ranom i predškolskom odgoju.....	51
5.1.1. Temeljne pogodnosti za djecu.....	53
5.1.2. Temeljne pogodnosti za obitelj.....	54

5.2. Osnovni pokazatelji uspješnog uključivanja u RPOO.....	55
ustanove i rad s odgajateljima	55
5.3. Izazovi pri uključivanju u programe RPOO-a i radu s djecom u riziku od siromaštva.....	57
6. ZAKLJUČAK.....	60
7. LITERATURA.....	62

1. UVOD

Život u suvremenom društvu obilježen je intenzivnim društvenim, ekonomskim i političkim promjenama. Osjeća se dominacija znanstvenog, tehnološkog razvoja i medija, dok se postojeće vrijednosti mijenjaju pod utjecajem globalizacije. Društvo, obitelj, djetinjstvo, roditeljstvo i starost također su u procesu stalne metamorfoze koja od svakog pojedinca zahtijeva prilagodbu novim okolnostima i preuzimanje novozamišljenih uloga.

Ranjivost djece na nepovoljne društvene i ekonomske okolnosti dobro je utvrđena. Društveno-ekonomska pozadina jedan je od glavnih prediktora kognitivnog razvoja koji osiguravaju temelje obrazovnih postignuća i o kojima ovisi uspjeh u kasnijem životu. Sva djeca nisu na isti način osjetljiva na pozadinske čimbenike; niti je odgovor na intervencije za poništavanje štetnih učinaka ujednačen. Individualni i društveni čimbenici međusobno djeluju u dinamici razvoja djeteta. Međutim, ishodi nikada nisu posve predvidljivi.

Prvih pet godina djetetova života je kritično razdoblje u kojem dolazi do ubrzanog rasta i razvoja. Tijekom tog vremena djeca uče važne socijalno-emocionalne, kognitivne i bihevioralne vještine koje postavljaju temelj za kasniji razvoj i učenje. Djetetovo okruženje ima značajan utjecaj na procese kroz koje djeca stječu potrebne vještine i kompetencije. Stoga je iznimno važno uzeti to u obzir u procesu rasta i učenja.

Na primjer, dinamička interakcija između izvora ranjivosti (npr. siromaštvo, zaostatak u razvoju) i otpornosti u djetetovom okruženju povezana je s uspješnim razvojem djeteta. Čimbenici otpornosti kao što su stabilni i osjetljivi odnosi, sigurno i poticajno okruženje, i primjerena prehrana, neophodni su za zdrav i uspješan razvoj djeteta u ranom djetinjstvu, posebice djece u riziku. Učinkovit razvoj važnih vještina u ranom djetinjstvu kao što je samoregulacija može usmjeriti dijete na put prema pozitivnim školskim iskustvima i dugoročnim životnim ishodima. Međutim, kada su djeca izložena biološkim (npr. razvojne poteškoće, psihopatologija roditelja) i/ili okolišnim (npr. siromaštvo, izloženost nasilju, toksični stres) čimbenicima rizika, to može negativno utjecati na razvoj bitnih vještina. Izloženost čimbenicima rizika može dovesti do problema u ponašanju i funkcionalnosti koji mogu utjecati na društveni i akademski uspjeh djece (Moen i sur., 2019).

Osim toga, kod djece koja su u ranom djetinjstvu bila izložena čimbenicima rizika i štetnim događajima, nuspojave su obično teške i dugotrajne. Jedan od faktora rizika koji može utjecati na razvoj djeteta je siromaštvo. Kad dijete odrasta u siromaštvu, rizik od izlaganja negativnom

okruženju i doživljavanja negativnih događaja znatno se povećava. Djeca iz obitelji u nepovoljnom položaju posebno su osjetljiva na rizike i bolesti jer će vjerojatno živjeti u prenapućenim, nesigurnim okruženjima i izložena su čimbenicima rizika povezanim sa susjedstvom i odnosima. Na primjer, djeca koja žive u siromaštvu često su izložena kriminalu i nasilju u svom susjedstvu, kao i većoj izloženosti toksinima i zagađivačima od svojih imućnijih vršnjaka (Moen i sur., 2019).

Osim toga, socioekonomski nepovoljni položaj povezan je s visokom razinom roditeljskog stresa, neprikladnim i oštrim roditeljskim ponašanjem te nestandardnim odnosima roditelj-dijete, što utječe na razvoj djece u kognitivnim, društvenim, emocionalnim i fizičkim aspektima. Izloženost kumulativnim rizicima povezanim s odrastanjem u siromaštvu može imati negativan učinak na tjelesno zdravlje djece i njihovu sposobnost da se nose sa stresom i da ga reguliraju. Rani emocionalni, bihevioralni i regulatorni problemi stavljaju malu djecu pred istodobne i dugoročne socijalne i akademske izazove.

Učinci siromaštva tijekom ranog djetinjstva nisu kratkotrajni; zapravo, odrastanje u siromaštvu povezano je sa štetnim posljedicama u kasnijim godinama. Nadalje, učinci siromaštva su kumulativni, a djeca koja žive u trajnom siromaštvu imaju lošije akademske rezultate i rezultate u ponašanju u usporedbi s djecom koja žive u prolaznom siromaštvu. Socioekonomski nedostatak također je povezan s višim razinama eksternalizirajućih problema kod male djece, povećanom prevalencijom kašnjenja u razvoju i nižim razinama spremnosti za školu u usporedbi s djecom iz obitelji s višim prihodima. Primjetno je da se značajne razlike u verbalnim i kognitivnim sposobnostima među djecom s visokim i niskim primanjima pojavljuju već u dobi od 9 do 18 mjeseci, nastavljaju se i šire tijekom djetinjstva. Mala djeca koja žive u siromaštvu često ulaze u školu manje pripremljena od svojih vršnjaka u ekonomski povoljnijem položaju.

Cilj rada je istražiti čimbenike povezane sa unaprjeđenjem profesionalnih kompetencija odgajatelja za rad s djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije i stvaranju partnerstva s obiteljima. Uz to, želi se istaknuti važnost uključivanja djece u nepovoljnom položaju u programe ranog i predškolskog odgoja kako bi se prekinulo generacijsko siromaštvo.

Ovaj rad je utemeljen na relevantnim izvorima koji uključuju znatan broj knjiga, znanstvenih časopisa, publikacija, agendi, zakonskih akata, propisa i programa. Riječ je o sintezi i analizi navedenih pri formiranju teorijskog okvira ovog rada.

Rad se sastoji od pet poglavlja uz uvod i zaključak.

U uvodnom dijelu rada prikazan je temeljni cilj ovog rada.

Drugo se poglavlje odnosi na određene aspekte rada s djecom u riziku od siromaštva. Nadalje, definira se pojam siromaštva i prikazuje osnovna teoretska podjela siromaštva. Poseban naglasak stavljen je na siromaštvo djece gdje su istaknuti rizici siromaštva djece, siromaštvo obitelji kao jedan od rizičnih čimbenika odrastanja i posljedice siromaštva djece. Također, u sklopu poglavlja povezuje se pojam siromaštva s rizikom od socijalne isključenosti pri čemu se prikazuju podudarnosti, ali i razgraničavaju navedena dva pojma.

Treće poglavlje prikazuje osnovnu pravnu regulativu Europske unije i Republike Hrvatske usmjerene prema zaštiti djece i obitelji u riziku od siromaštva i marginalizacije.

Četvrto poglavlje odnosi se na profesionalne kompetencije odgajatelja. Opisuje se pojam suvremenog odgajatelja, potrebne osobine uspješnog odgajatelja i temeljne zadaće odgajatelja u radu s djecom u riziku od siromaštva. Unutar navedenog poglavlja prikazuju se i potrebne kompetencije odgajatelja s naglaskom na osnovne karakteristike odgajateljske profesije i na razvoj profesionalnih kompetencija.

Peto poglavlje prikazuje važnost uključivanja djece u riziku od siromaštva i marginalizacije u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U navedenom poglavlju prikazuju se potencijalne mogućnosti ublažavanja siromaštva djece putem ranog i predškolskog odgoja čime se naglasak stavlja na pogodnosti za djecu, ali i za obitelj. U poglavlju se prikazuju i osnovni pokazatelji uspješnog uključivanja u ustanove RPOO-a i rad s odgajateljima. Istaknuti su različiti izazovi koji se javljaju prilikom uključivanja u programe RPOO-a, te u radu s djecom u riziku od siromaštva.

Na kraju rada, zabilježena su i opisana zaključna razmatranja donijeta na temelju izrade ovog rada.

2. RAD S DJECOM U RIZIKU OD SIROMAŠTVA

Pojam siromaštva se najčešće razmatra u okviru neposjedovanja dovoljne količine materijalnih sredstava za ostvarivanje povoljnih uvjeta za život. Ovo poglavlje usmjereno je na problem siromaštva djece i potencijalnog rizika od siromaštva, kao i posljedica koje sa sobom nosi uz naglasak na pitanje siromaštva kao rizičnog čimbenika odrastanja i opasnosti od marginalizacije.

2.1. Definiranje siromaštva

Siromaštvo se pojmovno može definirati kao stanje koje je okarakterizirano na različite načine. Tumači se kao nedostatnost prihoda i sredstava koja onemogućuju postizanje održive egzistencije. Prema Tomić (2007) siromaštvo kao takvo uključuje glad i problem nehranjenosti, slabije zdravstveno stanje pa čak i vrlo ograničenu, a u određenim slučajevima i nikakvu mogućnost obrazovanja. Jednako tako može se reći da siromaštvo ujedno znači i povećani rizik društvene diskriminacije i izolacije.

Jednako kao i drugi pojmovi, pojam siromaštva se ne može definirati na jedinstven način. Siromaštvo se može definirati kao nedostupnost ili ograničenost sredstava za osiguravanje egzistencije, neodgovarajući stambeni uvjeti, izolacija i brojni drugi popratni problemi (Bejaković, 2005).

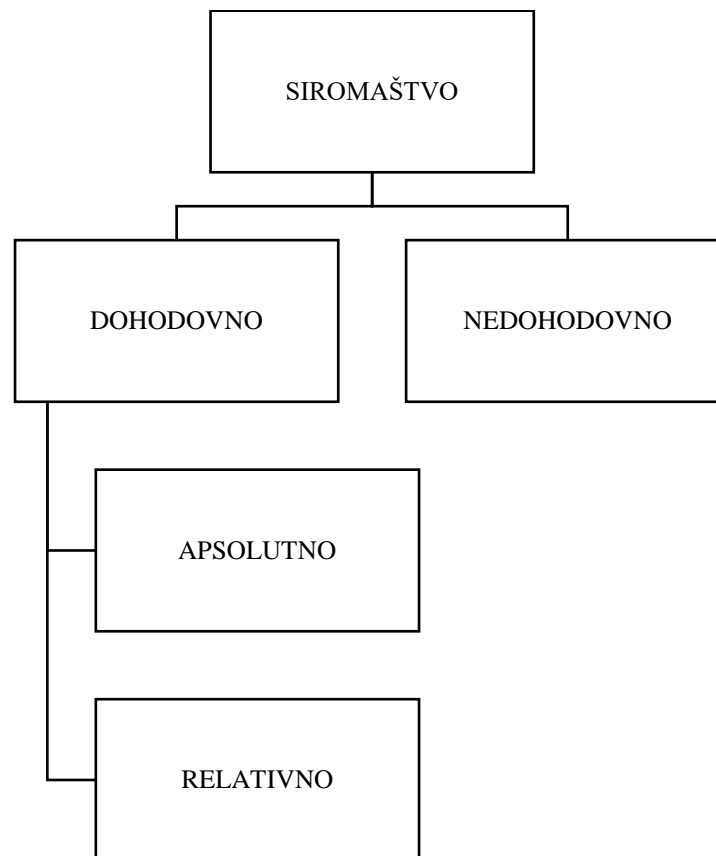
Kao temeljni uzročnici siromaštva prvenstveno se ističu nezaposlenost i niska razina obrazovanja. Ono što je karakteristično za današnji suvremeni svijet je činjenica kako nisu samo ove navedene stavke one koje utječu na pojavu siromaštva. Samo neki od primjera su potplaćenost, nesigurnost u vezi opstanka na radnom mjestu, kreditna zaduženost, iznimna inflacija i drugi slični faktori. Prema navedenom moguće je zaključiti kako je siromaštvo prisutno od samog početka civilizacije pa sve do današnjih dana i kako je ono uvijek i svuda prisutna pojava. Siromaštvo se stoga javlja u različitim oblicima i u različitim društvima.

2.1.1. Teoretska podjela siromaštva

Teoretski gledano siromaštvo se može podijeliti na dva oblika, a radi se o dohodovnom i o ne dohodovnom siromaštvu. Ukoliko bi se definiralo prvo navedeno, dohodovno siromaštvo, govori se o obliku siromaštva koje podrazumijeva problematiku nemogućnosti zadovoljenja minimalnih životnih potreba. Bejaković (2005) tumači kako nedohodovno siromaštvo predstavlja siromaštvo koje obuhvaća i druga životno važna obilježja poput primjerice zdravlja, prehrane ili pak obrazovanja.

Od navedenih oblika govori se o apsolutnom ili relativnom siromaštvu kao oblicima koji se odnose na dohodovno siromaštvo (Slika 1).

Slika 1: Prikaz podjele siromaštva

Izvor: Bejaković, P. (2005). Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 135-138.

U nastavku rada će se usmjeriti upravo prema definiranju onoga što je relativno i onoga što je apsolutno siromaštvo. Ukoliko se govori o relativnom siromaštvu potrebno je istaknuti kako navedena kategorija konkretno uključuje sve one osobe koje nisu u mogućnosti da sudjeluju u

minimalno pristojnom životnom standardu unutar društva u kojem žive. To bi značilo kako navedene osobe nisu u mogućnosti kupiti neophodne potrepštine, te su tako isključene iz aktivnosti koje se smatraju uobičajenima u društvu koje ih okružuje.

Ako bi se navedena perspektiva promatrala iz okvira Europske unije onda bi bilo potrebno naglasiti kako svaka pojedina zemlja članica određuje konkretnu granicu minimalno pristojnog životnog standarda. Ova granica je definirana konkretno kao 60% medijana nacionalnog dohotka. Ovdje se govori upravo o pojmu relativne granice siromaštva. Jasno je kako u ovom slučaju upravo stupanj razvitka određenog društva ima utjecaj na stupanj zadovoljenja navedenih potreba. Ono što je problematika jeste preciziranje navedenih potreba (Malenica, 2011). Relativno siromaštvo je stoga moguće okarakterizirati kao ono u kojemu obitelji zapravo nisu u mogućnosti sa sredstvima koja im stoje na raspolaganju podmiriti temeljne potrebe koje su pretpostavka za preživljavanje, za održavanje vlastitog zdravlja i rada, za odijevanje, stanovanje, higijenu, prehranu i druge stavke (Šućur i sur., 2015).

S druge strane govori se o apsolutnom siromaštvu. Ovaj oblik siromaštva podrazumijeva onaj oblik siromaštva u kojem je prisutno trajno gladovanje i jednako tako nepostojanost dovoljno pristojnih uvjeta za sam život. Ovdje se govori konkretno o fiziološkim potrebama koje su nužne. Apsolutno siromaštvo polazi od temeljnih životnih potreba koje su bitne kako bi uopće čovjek mogao preživjeti. Dakle, apsolutno siromaštvo je konkretno nepostojanje sredstava za minimalne uvjete opstanka (Šućur i sur., 2015).

Ovdje će se istaknuti još jedan pojam koji se vrlo često javlja unutar literature, a to je pojam subjektivnog siromaštva. Riječ je o siromaštvu koje konkretno podrazumijeva osobnu procjenu pojedinca ili obitelji o tome na koji način oni sami doživljavaju svoj vlastiti položaj unutar društva. Vidljivo je kako je ovdje riječ zapravo o subjektivnoj procjeni pojedinaca ili obitelji koji nastoje utvrditi svoj vlastiti društveni status i na temelju navedene stavke utvrditi postoji li navedeni oblik siromaštva.

Zanimljivo je kako se u ovom slučaju procjena ne provodi prema nekim objektivnim kriterijima, nego konkretno prema subjektivnim mjerilima koje pojedinac ili obitelj smatra bitnima u okviru definiranja onoga što ih čini siromašnima. Jednako tako ova subjektivna procjena vlastitog statusa može rezultirati činjenicom da će pojedine osobe same sebe doživljavati siromašnima, iako s druge strane objektivni kriteriji to ne bi pokazali. Moguća je i pojava obrnute situacije, a ta je da ljudi sebe ne smatraju siromašnima dok oni na temelju objektivnih kriterija to doista jesu (Malenica, 2011).

2.1.2. Rizik od siromaštva

Rizik od siromaštva je rizik koji se može definirati putem stope rizika od siromaštva. Ova stopa uključuje postotak osoba koje imaju na raspolaganju ekvivalentni dohodak koji se nalazi ispod već opisanog rizika od siromaštva. Na ovaj način moguće je prikazati koliki ta konkretna osoba ima dohodak koji se nalazi ispod praga rizika od samog siromaštva, no ne i konkretno koliko je osoba uistinu siromašna. U prethodnom odlomku također je istaknuto da se prag rizika od siromaštva određuje kao 60% iznosa od medijana ekvivalentnog raspoloživog dohotka svih kućanstava, a koji vrijedi za određenu zemlju unutar Europske unije. Unutar ovog poglavlja usmjerit će se pažnja na konkretne pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti koji su dostupni za područje Republike Hrvatske. Naime, ovdje se radi o 2022. godini s obzirom da su za nju objavljeni posljednji podaci.

S obzirom da su i dalje prisutne brojne posljedice koje su bile prouzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 ističe se kako se Državni zavod za statistiku suočio s brojnim teškoćama prilikom prikupljanja podataka. Sama prilagodba situaciji i ublažavanje poteškoća je omogućeno produljenjem vremena koje je bilo namijenjeno za prikupljanje podataka, no jednako tako i telefonskim anketiranjem putem CATI metode. Pokazatelji se temelje na konceptu relativnog siromaštva, a navedeni u obzir uzimaju raspoloživi dohodak kućanstva, broj članova unutar kućanstva i distribuciju dohotka unutar same populacije. Temeljni pokazatelj je već navedena stopa rizika od siromaštva. Prema podacima, stopa rizika siromaštva je 2022. godine iznosila ukupno 18%. Na slijedećem tabličnom prikazu (Tablica 1) moguće je uočiti i ključne pokazatelje siromaštva i socijalne isključenosti u 2022. godini.

Tablica 1. Prikaz ključnih pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti

OBJAŠNJENJE	IZNOS
Stopa rizika od siromaštva (%)	18
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti (%)	19,9
Osobe u teškoj materijalnoj i socijalnoj deprivaciji (sedam ili više stavki) %	4,0
Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada (%)	6,3
Jednočlana kućanstva (kn)	39 600
Kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece (kn)	83 160
Socijalni transferi koji nisu uključeni u dohodak (%)	22,8
Mirovine i socijalni transferi koji nisu uključeni u dohodak (%)	39,8
Prosjek raspoloživog dohotka po kućanstvu (kn)	126 399
Prosjek ekvivalentnog raspoloživog dohotka (kn)	72 546

Izvor: Državni zavod za statistiku (2023). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti za 2022. godinu*. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>

Prema podacima u Tablici 1. moguće je vidjeti slijedeće stavke. Pokazatelj koji se odnosi na osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti odnosi se konkretno na sve one osobe koje se nalaze u riziku od siromaštva ili su pak u teškoj deprivaciji, odnosno žive u kućanstvima koje imaju nizak intenzitet rada.

Prema pokazateljima uočava se kako je u Republici Hrvatskoj u 2022. godini bilo 19,9% osoba u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Stopa rizika od siromaštva je iznosila 18%. Stopa koja se odnosi na tešku materijalnu i socijalnu deprivaciju predstavlja stopu koja prikazuje postotak onih osoba koje žive u kućanstvima koje nisu u mogućnosti priuštiti sebi najmanje sedam od ukupno trinaest stavki materijalne i socijalne deprivacije. Ovaj postotak je iznosio 4,0%. Slijedeći pokazatelj odnosi se na one osobe koje imaju vrlo nizak intenzitet rada u rasponu od 0 do 64 godine, a žive u kućanstvima. Kod njih je intenzitet rada bio manji od 0,2%. 2022. godine navedeni pokazatelj iznosio je 6,3%. Prema prosjeku raspoloživog dohotka po kućanstvu isti je iznosio 126 399 kuna dok je prosjek ekvivalentnog raspoloživog dohotka iznosio 72 546 kuna.

Osim navedene statistike, prikazat će se i stopa rizika od siromaštva prema dobi i prema spolu, kako bi se vidjele razlike između dobnih i spolnih skupina (Tablica 2).

Tablica 2: Prikaz stope rizika od siromaštva prema dobi i spolu u godini 2022.

DOBNE SKUPINE	UKUPNO	MUŠKI	ŽENSKI
UKUPNO	18,0	16,0	20,0
0 – 17 godina	16,0	15,7	16,2
18 – 24 godine	12,7	11,8	13,8
25 – 54 godine	11,5	11,5	11,6
55 – 64 godine	18,3	16,8	19,6
65 ili više godina	32,4	26,6	36,5

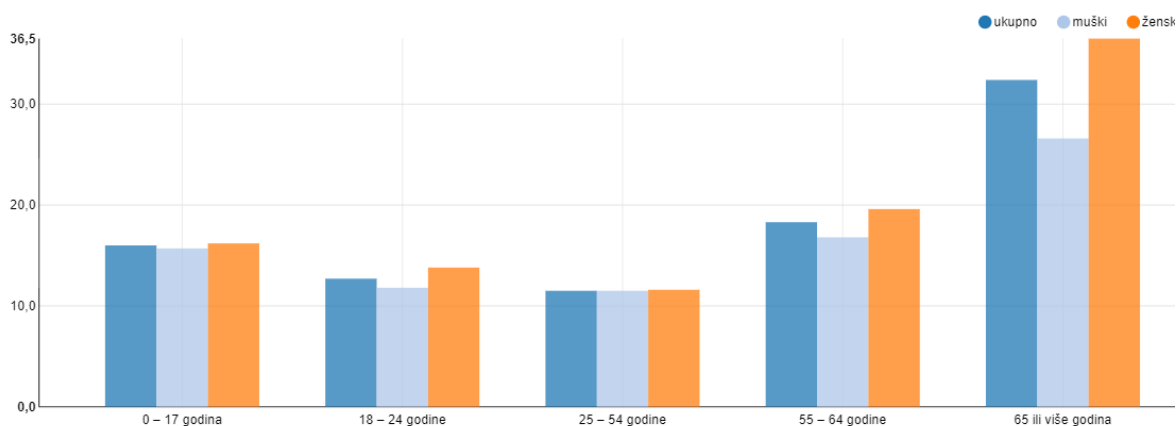
Izvor: Državni zavod za statistiku (2023). *Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti za 2022. godinu.* Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>

Prema prikazanim rezultatima moguće je uočiti određene parametre. Stopa rizika od siromaštva prema dobi i spolu najviša je bila kod osoba u dobi od 65 godina ili više i iznosila je 32,4%. U navedenoj dobnoj skupini vidljiva je i razlika prema spolu, koja je najveća kod žena te iznosi 36,5% dok kod muškaraca iznosi 26,6%. Što se tiče najniže stope rizika od siromaštva ista je bila kod osoba u dobi od 25 godina i iznosila je 11,5%. Zanimljiva je i skupina od 0 do 17 godina gdje je ukupna stopa iznosila 16,0% što je po statistici treća najugroženija skupina.

Ova stopa razlika lakše se uočava putem Grafikona 1.

Grafikon 1: Stopa rizika od siromaštva prema dobi i spolu u 2022. godini

G-1. STOPA RIZIKA OD SIROMAŠTVA PREMA DOBI I SPOLU U 2022.

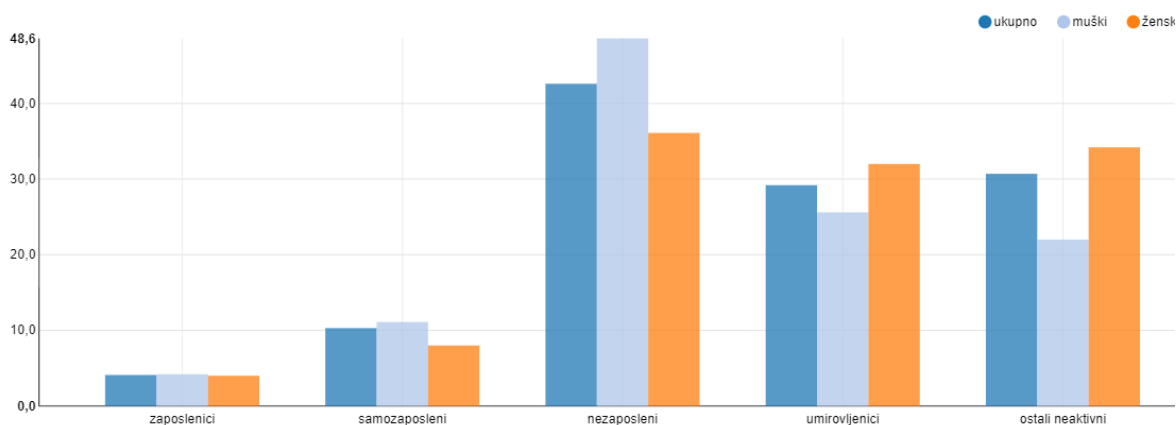
Izvor: Državni zavod za statistiku

Izvor: Državni zavod za statistiku (2023). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti za 2022. godinu. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>

Istaknuto je da najveći rizik od siromaštva prema radnom statusu imaju upravo nezaposleni (Grafikon 2).

Grafikon 2: Stopa rizika od siromaštva prema statusu aktivnosti zaposlenosti

G-2. STOPA RIZIKA OD SIROMAŠTVA PREMA NAJČEŠĆEM STATUSU U AKTIVNOSTI I SPOLU U 2022.

Izvor: Državni zavod za statistiku

Izvor: Državni zavod za statistiku (2023). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti za 2022. godinu. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>

Na Grafikonu 2 se jasno vidi razlika između dvije skupine, a to su skupine zaposlenih i nezaposlenih.

2.1.3. Teorije siromaštva

Siromaštvo je dio svakodnevice pa samim time postoje i različiti društveni stavovi o samom siromaštvu koje se razvijalo tijekom povijesti. Neki od njih tumače kako su siromašne one skupine ljudi koje zapravo svojevoljno pristaju na navedeno stanje. Drugi, pak, tumače kako su siromašne one skupine ljudi u društvu koje nisu krive za svoj težak položaj.

Sukladno navedenim razilaženjima u mišljenjima i postojanju različitih teorija došlo je do razvoja četiri temeljne teorije o siromaštvu (Šućur, 2001):

- teorija situacijske prisile,
- teorija začaranog kruga,
- teorija kulture ili supkulture siromaštva i
- koncept podklase.

Prva od navedenih je *teorija situacijske prisile*. Navedena teorija objašnjava sam nastanak siromaštva kao jednu posljedicu teške situacije i teških okolnosti u kojima ljudi nisu u mogućnosti pratiti sve one zahtjeve koji se postavljaju pred njih kao ni udovoljiti očekivanjima društva. Drugim riječima njihovo ponašanje kao i njihova postignuća konkretno nisu posljedica njihove volje ili pak nezainteresiranosti, nego postojanja nemogućnosti uslijed teške životne situacije.

Slijedi *teorija začaranog kruga*. Radi se o teoriji koja tumači kako se siromaštvo prenosi iz generacije u generaciju. Riječ je o međugeneracijskom prijenosu siromaštva koje je vrlo velika vjerojatnost, no ujedno ne mora biti i pravilo. Uslijed niskog životnog standarda i daleko manjih mogućnosti školovanja i zapošljavanja javlja se iznimno velika vjerojatnost za nastavak života u siromaštvu. Ipak treba istaknuti kako navedena stavka nije pravilo.

Kao treća teorija ističe se *teorija kulture ili supkulture siromaštva*. Ova teorija pretpostavlja kako se život i ponašanje siromašnih razlikuje od života svih drugih pripadnika unutar društva. Samim time oni koji su siromašni vrlo se slično ponašaju, proživljavaju jednake stvari i jednako tako imaju iste životne vrijednosti.

Kao posljednja teorija navodi se *koncept podklase*. Ova teorija tumači kako siromašni predstavljaju određenu skupinu ljudi koja se svojom strukturom života i svojim ponašanjem razlikuje od radničke klase prilikom čega nastupa siromaštvo.

Svakako je vrlo važno istaknuti kako niti jedna od navedenih teorija nije u potpunosti održiva unutar svojih tvrdnji. To bi značilo kako pojedine od ovih teorija imaju ispravne postavke, no ne tako jednake i generalne zaključke. Promatrajući specifičnost samog siromaštva i široku paletu uzroka zbog kojih se siromaštvo može javiti, ali jednako tako promatrajući i specifičnost društva u kojem se siromaštvo javlja, nikako nije moguće generalizirati uzroke niti razloge zadržavanja ili pak ostanka u siromaštvu.

2.2. Siromaštvo djece

Tematika ovog rada usmjerena je upravo na najranjiviju skupinu unutar društva, a to su djeca. Siromaštvo djece stoga podrazumijeva, u svom najširem mogućem obliku, život djece i mladih u njihovom djetinjstvu u određenoj neimaštini ili pak neadekvatnim životnim uvjetima.

Ono čega se potrebno dotaknuti je razlika koja se očituje između dječjeg siromaštva i siromaštva odraslih ljudi, a ona prije svega leži u uzrocima i posljedicama koje nose dugotrajne ili trajne posljedice na sam život djeteta (Kletečki Radović i sur., 2017).

Siromaštvo djece posebna je tematika. Razlog tomu je iskustvo života u siromaštvu koje je za djecu u potpunosti drugačije, nego li za odrasle osobe. Ono što je vrlo specifično u ovoj situaciji je činjenica da su djeca u potpunosti ovisna o roditeljima, i ne mogu samostalno ublažiti posljedice siromaštva, kao ni izaći iz njega. Još veća problematika istaknuta je u činjenici što djeca nisu izložena deprivaciji isključivo u sadašnjosti, nego se dotiču i svih onih mogućnosti koje imaju u svom djetinjstvu. Djeca su ta na čije potencijale siromaštvo može imati vrlo nepovoljne učinke za budućnost i za izlazak iz siromaštva.

Jasno je kako su djeca daleko osjetljivija skupina od odraslih pa su samim time osjetljivija i na sve negativne učinke koje život u siromaštvu nosi sa sobom. Razlog tomu je taj što djeca imaju daleko veći broj specifičnih i drugih neposrednih potreba. Oni su sami po sebi osjetljiva skupina jer su u ovisnosti o drugima. Djeca u siromaštvu su ona djeca koja odrastaju bez pristupa različitim vrstama resursa, neovisno radi li se o ekonomskim, socijalnim, fizičkim ili kulturnim resursima. Iz nedostatnosti ovih resursa razmatra se problematika jer su upravo ti resursi od

vitalnog značaja za ispunjenje djetetovih punih potencijala. Sukladno tomu, djeca su u konačnici ovisna o podršci samoga društva, ali i o potpori koja se pruža od strane državnih sustava. Siromaštvo djece predstavlja vrlo kompleksno pitanje zbog svoje specifičnosti i zbog sve navedene problematike i područja u kojima dijete naposljetku osjeća posljedice.

Kako bi dijete imalo sve potrebne uvjete, koji su od temeljne važnosti za njih, propisani su određeni indikatori koje je nužno zadovoljiti. Ovi indikatori obuhvaćaju zdravlje, obrazovanje, dobre obiteljske odnose, osiguranje subjektivne i psihološke dobrobiti djeteta, osiguranje odnosa s vršnjacima i suzbijanje rizičnih ponašanja, osiguranje sudjelovanja i sigurnosti djece s naglasakom na djecu koja se nalaze u najranjivijim skupinama i u najranjivijim situacijama (Ajduković i sur., 2017). Upravo naglasak na dobrobiti djece je taj koji konkretno nadilazi sve druge dimenzije. U prethodnom poglavlju već je istaknuto kako je stupanj rizika od siromaštva za djecu čak 16%, što je iznimno visok postotak.

Drugim riječima, ukoliko bi se navedeno pretočilo u brojke, može se reći kako se zapravo svako šesto dijete nalazi u riziku od siromaštva. Navedena brojka zabrinjavajuće je visoka. Slijedom navedenog nužno je usmjeriti pažnju na suzbijanje navedene stope. Prije svega roditelji su oni koji su prvi odgovorni i oni koji snose najveću odgovornost za osiguranje svih potrebnih životnih uvjeta za djetetov razvoj. U ovisnosti od njihovih sposobnosti i materijalnih mogućnosti ovisit će i rizik od siromaštva djeteta (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

Osim roditelja nužno je istaknuti i ulogu države. Država je dužna da u sukladnosti sa svojim mogućnostima osigura potrebna sredstva za djecu iz siromašnih obitelji. Država je ona koja se mora usmjeriti na pružanje pomoći navedenim obiteljima, tj. onim obiteljima koje nisu u mogućnosti na samostalan način skrbiti o svojoj djeci, a sve s jednim temeljnim ciljem - da se djeci osigura pravo na životni standard. Ovdje je shodno tome potrebno istaknuti kako dječje siromaštvo nikako ne predstavlja samo moralnu obvezu, nego i zakonsku obvezu svake pojedine države.

2.2.1. Rizici siromaštva djece

Rizici siromaštva djece rastu iz dana u dan. Današnja vrlo nepovoljna situacija koja vlada u svijetu općenito, već dulje razdoblje, ostavlja i vrlo negativne posljedice na cjelokupno društvo. Inflacija, rast nezaposlenosti i slični problemi društva predstavljaju sve veći rizik od siromaštva.

Ovim negativnim trendovima pogođena su i djeca, kao najosjetljivija i nezaštićena skupina, koja je upotpunosti ovisna o svojoj obitelji te je kao takva vezana uz njihovu sudbinu. Slijedom takvih razloga nužno je djeci pružiti svu potrebnu zaštitu i podršku.

Ako bi se usmjerilo na prikaz temeljnih i najčešćih uzročnika siromaštva, kreće se od nestabilnosti i nedovoljnosti prihoda, odnosno o gubitku ili nemogućnosti samog zaposlenja, niskoj razini obrazovanja, iznimnom porastu životnih troškova i ostalih nepovoljnih situacija u društvu općenito. Ono što svakako valja istaknuti jeste činjenica da je dječje siromaštvo kao takvo uzrokovano i strukturom obitelji. Tako će dijete iz jednoroditeljske obitelji imati veći rizik od izloženosti nepovoljnim uvjetima života, kao i ono dijete čiju obitelj čini više djece.

Jedan od većih rizika siromaštva je i nezaposlenost roditelja. Naime, radni status roditelja i drugih članova unutar kućanstva vrlo je bitan čimbenik koji ima utjecaja na rizik od siromaštva. Svakako je potrebno istaknuti da su najvećem riziku od siromaštva izložena djeca čije kućanstvo sačinjavaju roditelji nižeg stupnja obrazovanja. U tom pogledu zaključuje se kako je jedan od temeljnih uzročnika siromaštva upravo nedostatnost odgovarajućih znanja i odgovarajućih sposobnosti koje se potražuju na tržištu rada (Bejaković i sur., 2001). Iako se ističe kako je slaba razina obrazovanja zajedno s nezaposlenošću jedan od temeljnih rizika, zaposlenje danas ipak ne predstavlja sigurnu „obranu“ od siromaštva.

2.2.2. Siromaštvo obitelji kao rizičan čimbenik odrastanja

Probleme koje roditelji u najvećoj mjeri ističu su problemi koji se konkretno tiču ekonomskih stavki kao što je problem zapošljavanja, podmirenja svih potrebnih stavki za djecu i nemogućnost zapošljavanja uslijed neobrazovanja ili pak starosne dobi.

Roditelji zapravo nisu u mogućnosti pružiti djetetu odgovarajuće odgovore na njihove potrebe, kao što je potreba troškova obrazovanja. Kao primjer može se navesti dio roditelja koji nažalost nisu u mogućnosti djetetu priuštiti i platiti odlazak na izlet. Roditelji siromašnih obitelji ukazuju na brojne probleme koji polaze od zdravlja pa sve do nemogućnosti zadovoljavanja temeljnih potreba, a većina njih izlazak iz siromaštva vidi kroz odlazak u inozemstvo.

Ovdje je svakako potrebno istaknuti rizik od siromaštva i njegov utjecaj na najmlađu populaciju. Rane godine života važna su – ako ne i najvažnija – razvojna faza kod ljudi. Uvriježeno mišljenje kaže da ulaganje u rano djetinjstvo povećava izgleda za optimalan razvoj

djeteta, viša obrazovna postignuća i veći uspjeh u odrasloj dobi. Posljednjih godina ova je hipoteza dobila još veću empirijsku potporu. Istraživači su otkrili da okruženje za učenje i pristup obogaćujućim podražajima tijekom ranog djetinjstva imaju veliki utjecaj na strukturni razvoj mozga (Bouillet i Domović, 2021).

Osim toga, siromaštvo u ranom djetinjstvu povezano je i s povišenim razinama roditeljskog stresa, niskim razinama pozitivne stimulacije koja se pruža djeci i nižom kvalitetom obrazovanja u ranom djetinjstvu. Ovi čimbenici će vjerojatno posredovati u nepovoljnim učincima siromaštva u ranom djetinjstvu na kasniji školski uspjeh djece (Shay i Sasson, 2022).

2.2.3. Posljedice siromaštva djece

Prvih nekoliko godina života obilježeno je razvojem u razmjeru i ritmu koji je nenadmašan kasnije u djetinjstvu i postavlja temelj za kasniji rast i razvoj. Do šeste godine života također se mogu pojaviti značajne nejednakosti u razvoju koje je moguće spriječiti. Dok mnogi čimbenici utječu na zdrav razvoj djece, obiteljski prihod prepoznat je kao ključna odrednica. Djeca u obiteljima s većim materijalnim resursima uživaju sigurnije životne uvjete i privrženosti, kao i veći pristup nizu mogućnosti često nedostupnih djeci iz obitelji s niskim prihodima. S obzirom na važnost ranih godina, maloj djeci mora se omogućiti najbolji mogući početak u životu kako bi maksimalno iskoristili svoj potencijal (Gupta i sur., 2007).

Kako bi se sumirano sagledale neke od temeljnih posljedica siromaštva djece iste će se kategorizirati u četiri temeljne skupine (Šućur i sur., 2015):

- zdravstvene,
- kognitivne,
- socijalne i
- ekonomske posljedice.

Najprije će se krenuti od prvih navedenih, zdravstvenih posljedica. Ovdje je konkretno riječ o tjelesnom razvoju. Navedena kategorija ističe kako kako konzumiranje nekvalitetne hrane ili nedovoljni unos hrane razvija loše prehrambene navike, koje kasnije imaju snažan utjecaj na djetetov tjelesni rast i razvoj. Prema istraživanjima dokazano je kako su djeca koja žive u siromaštvu izložena lošoj prehrani. Jednako tako govori se o skupini djece koja izostaju od kvalitetne i adekvatne zdravstvene skrbi pa su češće izložena različitim oboljenjima (Čudina-

Obradović i Obradović, 2006). Iz navedenog slijedi kako su djeca najranjivija skupina za koju će nedostupnost adekvatne zdravstvene skrbi razviti neželjene posljedice na njihov rast i razvoj. Zdravlje odrasle osobe oblikuje se tijekom cijelog života. Međutim, rane su godine od posebne važnosti jer je djetinjstvo ključna faza u životu za razvoj tjelesnog i emocionalnog zdravlja, kognitivnih i obrazovnih sposobnosti te formiranje ponašanja povezanih sa zdravljem, što predstavlja temelj za buduće zdravlje i razvoj općenito. Sve je više dokaza da rana iskustva djece sa siromaštvom utječu na njihovo zdravlje u odrasloj dobi.

Predložena su dva međusobno povezana mehanizma za objašnjenje puta između obiteljskog bogatstva u djetinjstvu i zdravlja kasnije u životu. S prvim mehanizmom, socioekonomski status u djetinjstvu može utjecati na socioekonomski status odrasle osobe i kasnije zdravlje kroz spremnost djece za učenje i uspjeh u školi. Iz raznih razloga, mala djeca koja odrastaju u obiteljima s niskim primanjima manje su pripremljena za učenje. Nedostatak početnog uspjeha u školi postavlja pozornicu za kasnije slabije postignuće koje je, u adolescentskim godinama, povezano s nižim razinama postignuća u obrazovanju i pismenosti, te višim postotcima napuštanja škole. Djeca kojoj nedostaje društveni i obrazovni kapital također imaju veću vjerojatnost da će ulagati u društvene identitete kao što je rano roditeljstvo, što može utjecati na njihove težnje, postignuća, šanse za zapošljavanje i vrstu zanimanja (Kuh i sur., 2002).

Prema Kuh i sur. (2002) drugi mehanizam povezuje okolnosti u djetinjstvu s kasnijim zdravljem odraslih prvenstveno kroz tjelesno, emocionalno i kognitivno zdravlje i razvoj djece. Na primjer, veća je vjerojatnost da će se djeca iz nepovoljnih socioekonomski sredina roditi s niskom porođajnom težinom, što ih zauzvrat izlaže većem riziku od zdravstvenih problema u odrasloj dobi kao što su kardiovaskularne bolesti, dijabetes neovisan o inzulinu, visoki krvni tlak, bolest opstrukcije pluća, visok kolesterol u krvi i oštećenje bubrega. Odrastanje u nepovoljnim socioekonomskim okolnostima također je povezano s većim rizikom od prekomjerne težine ili pretilosti. Siromašna djeca također doživljavaju stresove povezane s obitelji koji mogu negativno utjecati na njihovo emocionalno blagostanje. Oni također imaju povećan rizik od razvoja nezdravog ponašanja kao što je pušenje koje može utjecati na zdravlje odraslih.

Druga skupina posljedica odnosi se na kognitivni razvoj i obrazovanje. Znanstveno je potvrđeno kako utjecaji siromaštva u ranom djetinjstvu ostavljaju posljedice na obrazovna postignuća djeteta (Dragičević i Družić Ljubotina, 2022).

Povezanost između obiteljskog prihoda u ranom djetinjstvu i kasnijih obrazovnih postignuća pripisuje se aspektima dječjeg neurorazvoja, stresu, senzornoj stimulaciji, stilovima roditeljstva i socio-ekonomskim razlikama u kvaliteti obrazovanja u ranom djetinjstvu. U ranom djetinjstvu mozak je posebno osjetljiv na vanjske podražaje i iskustva iz okoline, što utječe na njegovu strukturnu i funkcionalnu organizaciju. Stoga iskustva i utjecaji okoline u ranoj dobi mogu ostaviti trajan trag na razvoj mozga.

Primjerice, djeca koja dolaze iz siromašnih obitelji vrlo često nemaju mogućnost pohađanja različitih predškolskih odgojno-obrazovnih ustanova. S druge strane, ta ista djeca vrlo često u svojoj obitelji nemaju dovoljno poticajnog okruženja. Nikako se ne smije zanemariti niti mogućnost izostajanja edukativnih materijala i didaktičkih igračaka u obiteljskom okruženju što u konačnici dovodi do zapostavljanja u navedenom obliku.

Studija Urban Institutea iz 2015. pokazala je da je samo 77,9% djece koja su iskusila siromaštvo završilo srednju školu, u usporedbi s 92,7% djece koja nikada nisu iskusila siromaštvo. Studija također potvrđuje da što dulje djeca provedu u siromaštvu, manja je vjerojatnost da će postići ključne prekretnice kao što su završetak srednje škole i fakulteta te da će biti stalno zaposleni u svojim 20-ima (Gupta, 2023).

Nadalje, vrlo često je prisutan i problem interakcije između djece i odraslih. Roditelji u takvim obiteljima su vrlo često izloženi stresu pa su tako slabije uključeni u djetetove aktivnosti s obzirom na opterećenje općim, egzistencijalnim problemima. Ono što je na kraju jasno je kako će sve navedene stavke na samo dijete ostaviti negativne posljedice (Šućur i sur., 2015).

Još jedna skupina gdje se mogu uočiti posljedice siromaštva je skupina socijalnog i emocionalnog razvoja. Rana i predškolska dob je razdoblje kada se emocionalni i socijalni kapaciteti razvijaju najbrže. Bilo kakva nestabilnost koja se javlja u obitelji će povećati rizik od javljanja poremećaja u ponašanju pa čak i u iskazivanju emocionalnih potreba kod djece. Kod obitelji u kojima su roditelji fokusirani prvenstveno na rješavanje svojih egzistencijalnih problema su obitelji izostaje podržavajuće roditeljstvo. Ono se smatra vrlo bitnim čimbenikom djetetovog zdravog odrastanja. Sve navedeno u konačnici nosi vrlo nepovoljne posljedice na djetetov socio-emocionalni razvoj, kao što je manjak samopouzdanja i samopoštovanja, što u budućnosti sa sobom nosi dodatne probleme (Šućur i sur., 2015).

Kao posljednja skupina, navode se ekonomske posljedice života u siromaštvu. Oni koji su u ranom djetinjstvu izloženi siromaštvu razvijaju veću vjerojatnost da će biti siromašni kao odrasli ljudi.

Prema istraživanju Družić Ljubotina i sur. (2017) prikazano je kako su djeca koja su živjela ispod linije siromaštva, kasnije u životu imala čak dvije godine manje završenog obrazovanja i koja u konačnici zarađuju čak 50% manje od drugih. Samim time uočava se svojevrsni problem prekidanja navedenog kruga siromaštva koji je kao takav zapravo jedna od težih posljedica koju siromaštvo nosi sa sobom.

Vrlo je važno istaknuti kako su ovdje navedene samo neke od najvažnijih posljedica koje je moguće povezati sa siromaštvom djece. Spektar ovih posljedica daleko je širi i premašuje opseg ovog rada. Ono što se laički može zaključiti je da je siromaštvo djece vrlo široko područje koje obuhvaća sve aspekte djetetova života i razvoja, te je upravo iz tog razloga ključna podrška okoline, kako djetetu tako i obitelji.

2.3. Siromaštvo i rizik od socijalne isključenosti

Termin socijalne isključenosti promatra se kao koncept u kojem je naglasak upravo na riječi „isključenost“. *„Ovdje se predstavlja jedan vrlo labav skup ideja koje predočavaju svijet u specifičnim okolnostima“* (Saraceno, 2001, str.9). Pri navedenom postoje tri pristupa interpretaciji društvenog prostora, a to su socijalna isključenost, marginalnost i potklasa.

Promatrajući obuhvatnost koncepta isključenosti moguće je istaknuti problematiku njegova definiranja. Ono što je do sada poznato je činjenica kako ne postoji jedna jasna usuglašena definicija socijalne isključenosti. Ipak, ono oko čega se većina znanstvenika slaže jeste to da je socijalna isključenost dinamičan proces koji se opisuje kao kretanje prema nižim razinama.

Upravo ova definicija socijalne isključenosti sugerira kako je potrebno pažnju usmjeriti konkretno na problematiku gomilanja nepovoljnih životnih okolnosti koje se kao takve međusobno podupiru na području preklapanja niskih primanja i loše tržišne pozicije zajedno s drugim nemonetarnim pokazateljima dobrobiti.

Socijalna isključenost se jednako tako može pojmiti kao određeni neuspjeh u jednom ili u nekoliko različitih područja socijalnog sustava, a radi se o slijedećim (Saraceno, 2001):

- demokratsko-pravnom sastavu koji kao takav osigurava građansku ili pak civilnu integraciju,
- radno-tržišnom sustavu pri kojem dolazi do promicanja ekonomske integracije,

- sustavu socijalne dobrobiti prilikom čega dolazi do promicanja socijalne integracije i
- obiteljskom sustavu i sustavu lokalne zajednice prilikom čega dolazi do osiguravanja interpersonalne integracije.

Osjećaj pripadnosti, ili s druge strane isključenosti upravo će ovisiti o situaciji sva četiri navedena sustava. To bi ujedno značilo da biti civilno integriran zapravo označava biti jednak, ili biti ravnopravan s drugima unutar demokratskog sustava.

Što se tiče ekonomske integracije naglašava se kako se ista implicira na pristup zaposlenju i ekonomskim dobrima.

Socijalna integracija označava manje koristi od određenih naknada ili pak socijalnih usluga koje se pružaju od strane države.

Interpersonalna integracija podrazumijeva uspostavljanje i održavanje kako obiteljskih tako i prijateljskih ili susjedskih veza koje su vrlo bitne u području moralne potpore, druženja ili pomoći.

Ono što je važno je stavka da su sva četiri socijalna sustava vrlo bitna i međusobno komplementarna. To bi zapravo značilo da ukoliko je jedan od navedenih sustava slab drugi istovremeno trebaju biti jaki (Šućur, 2004).

Socijalna isključenost odnosi se upravo na one osobe koje nisu prihvaćene od strane društva u potpunosti. Ovdje je moguće navesti problematiku poteškoća u razvoju, djecu koja su lošijeg socio-ekonomskog statusa ili pak zlostavljanja djeca. Iz svega navedenog ističu se neki od rizika socijalne isključenosti, a to su siromaštvo, nestabilni odnosi unutar obitelji i drugo (Bouillet i Domović, 2021).

Najveći problemi odnose se na razgraničavanje siromaštva i, s druge strane, socijalne isključenosti. U tom kontekstu promatra se je li siromaštvo kao takvo zapravo pojam koji je uža ili šira od socijalne isključenosti. Iako je danski sociolog Abrahamson (1995) tumačio kako je socijalna isključenost samo drugi izraz za siromaštvo, današnji znanstvenici smatraju da navedeno nije jednako.

Kada se siromaštvo promatra iz laičkog motrišta tada se navedeno povezuje s vrlo lošom prehranom, odnosno u doslovnom segmentu pojavom gladi. Ipak, potrebno je vrlo jasno istaknuti i naglasiti, da je siromaštvo puno više od toga. Ono je usko vezano također uz

neprikladne stambene uvjete i loše odijevanje. Unutar sociološke literature koja je usmjerena na ovo područje jasno se javlja i socijalna isključenost siromašnih iz društva. Kako bi se navedeno moglo što jasnije predočiti na slijedećem tabličnom prikazu vidljive su poveznice između siromaštva i socijalne isključenosti (Tablica 3).

Tablica 3: Prikaz povezanosti siromaštva i socijalne isključenosti

	SIROMAŠTVO	SOCIJALNA ISKLJUČENOST
TEMELJNE POSTAVKE	Nizak dohodak je najčešći oblik nejednakosti	Slabi izgledi regularne socijalne uključenosti ugrožavaju socijalnu stabilnost
REFERENTNI OKVIR	Jednakost/nejednakost Distribucija resursa Minimalan dohodak	Biti/ne biti dio društva Socijalna integracija Socijalna prava
OBILJEŽJA	Jednodimenzionalnost Stanje Strukturni faktori	Višedimenzionalnost Proces Strukturni faktori i individualna percepcija
DIMENZIJE SOCIJALNE NEJEDNAKOSTI	Vertikalna Distributivna	Polarizirana Distributivna i participativna
INDIKATORI	Dohodak	Ekonomski, socijalni, kulturni i politički

Izvor: Tomić, V. (2007, str.164). Siromaštvo i socijalna isključenost—osnovne definicije i indikatori. *Sociološka luča*, 1(2), 149-166.

Na temelju prikazanog uočljivo je kako je temeljna pretpostavka siromaštva nizak dohodak koji je kao takav najčešći oblik nejednakosti.

S druge strane, kod socijalne isključenosti naglašava se kako postoje slabi izgledi socijalne uključenosti koji kao takvi ugrožavaju socijalnu stabilnost. U pogledu referentnog okvira kod siromaštva promatra se jednakost i s druge strane nejednakost, dok se kod socijale isključenosti promatra je li osoba dio društva ili nije. Referentni okvir za siromaštvo ujedno je distribucija resursa, a za samu socijalnu isključenost socijalna integracija. Siromaštvo je obilježeno jednodimenzionalnošću, stanjem i strukturnim faktorima, dok je socijalna isključenost

obilježena višedimenzionalnošću, procesom, strukturnim faktorima i individualnom percepcijom.

Iako su kod siromaštva temeljni indikatori vezani uz dohodak, kod socijalne isključenosti promatraju se ekonomski, socijalni, kulturni i politički indikatori. S obzirom da je tematika ovog rada konkretno usmjerena na siromaštvo djece kao najranjivije skupine upravo i socijalna isključenost djece postaje pitanje o kojem je potrebno raspravljati.

U predškolskoj dobi dječji razvoj je iznimno intenzivan i dinamičan. Upravo zbog navedenog djeca su izložena više i socijalnoj isključenosti. Ova socijalna isključenost može nastati kao posljedica nepovoljnih okolnosti djetetove okoline i shodno tome utjecati na život djece u budućnosti (Bouillet i Domović, 2021). Prema Bouillet i Domović (2021) potvrđeno je kako upravo siromašna djeca zaostaju za ekonomski primjetno situiranom djecom na svim razinama obrazovanja. Osim navedenog, djeca slabijeg imovinskog stanja su izloženija čak više i zdravstvenim neprilikama, a dvostruko je vjerojatnije da će u odrasloj dobi živjeti u siromašnim kućanstvima.

3. PRAVNA REGULATIVA EU I REPUBLIKE HRVATSKE U ZAŠTITI DJECE I OBITELJI U RIZIKU OD SIROMAŠTVA I MARGINALIZACIJE

Zaštita djece i obitelji koja žive u siromaštvu ili u riziku od siromaštva istaknuta je u mnogobrojnim dokumentima, kako međunarodnim tako i nacionalnim. U ovom poglavlju usmjerenost će se postaviti na europsku prevenciju i na pravnu regulativnu Republike Hrvatske pri zaštiti djece i obitelji u uvjetima siromaštva i u riziku od siromaštva i marginalizacije. Prije same razrade nužno je istaknuti Konvenciju o pravima djeteta (1989) koja je jedan od temeljnih dokumenata dječjih prava.

Riječ je o Konvenciji koja sadržava temeljne i univerzalne standarde koje svaka pojedina država koja je stranka Konvencije mora osigurati svakom pojedinom djetetu. Unutar ove Konvencije ističu se i obveze odraslih u odnosu na dijete. Zahvaljujući Konvenciji o pravima djeteta moguće je istaknuti četiri temeljne grupe prava kroz kojima se djeci nastoji osigurati pravo na sudjelovanje, pravo na preživljavanje, zaštitno i razvojno pravo. Jednako tako unutar Konvencije o pravima djeteta istaknute su i temeljne odredbe koje se odnose djecu u siromaštvu. Na temelju istaknutih članaka 26. i 27. naglašava se kako je država dužna osigurati svakom pojedinom djetetu iz siromašne obitelji dodatna sredstva s obzirom da se obitelji nisu u mogućnosti same skrbiti o djeci.

Temeljni cilj je ostvarenje povoljnih uvjeta za dijete i kvalitetnog životnog standarda koji može zadovoljiti potrebe samog djeteta. Upravo iz tog razloga Konvencija o pravima djeteta se navodi kao prvi i temeljni akt koji nosi snagu zakona i koji kao takav obvezuje stranke da su primorane pridržavati sve svih odredbi. Svi budući dokumenti koji su doneseni, uz sve mjere koje se danas provode, su utemeljeni upravo na Konvenciji o pravima djeteta pa se samim time ova Konvencija u pravnom i zakonskom smislu navodi kao prva u ovom radu. Nastavak je usmjeren na prikaz europske prevencije, zatim prevencije na nacionalnoj razini, a sve u vezi s rizikom od siromaštva i marginalizacije djece.

3.1. Europska prevencija

Polazi se od Europske unije i europske prevencije u zaštiti djece i obitelji u riziku od siromaštva. Na temelju preporuka koje su pružene od strane Europske komisije ističe se kako Europska unija ima tri temeljna cilja koja se odnose na pitanje dječjeg siromaštva. Prvi cilj je usmjeren

na osiguravanje da sva djeca odrastaju u obiteljima koje će imati dovoljno materijalnih sredstava kako bi se na adekvatan način mogli zadovoljiti svi temeljni životni uvjeti i sve potrebe. Drugi cilj usmjeren je prema pružanju pristupa svim onim uslugama koje bi mogle pomoći djeci da ostvare sve svoje potencijale. Kao treći cilj koji navodi Europska komisija usmjerenost je na poticanje sudjelovanja u društvu.

Zahvaljujući navedenim ciljevima u povijesti su doneseni različiti dokumenti i različite mjere kojima je temeljni zadatak bio ispunjenje navedenih. Ono što se smatra vrlo bitnim je činjenica da ciljevi koji su postavljeni nikako ne ostanu isključivo na deklarativnoj razini, nego da se vode prema osiguranju poboljšanja uvjeta života djece koja se nalaze u siromaštvu ili u riziku od siromaštva. Jednako tako vrlo je bitno istaknuti kako pitanje materijalnih resura nije jedino u rješavanju „izlaska“ iz siromaštva.

Prije svega nužno je osigurati sudjelovanje djece koja se nalaze u siromaštvu ili u riziku od siromaštva u različitim uslugama ili programima koji su im potrebni. Ovdje se prije svega misli na programe ustanova RPOO-a kako bi djeci bila pružena prilika za razvoj. Svi do sada navedeni ciljevi nastoje ukazati na široku sliku problema siromaštva i kako siromaštvo neće nestati osiguravanjem samo materijalnih resursa. Problem je daleko širi i na takav način ga treba i rješavati.

U europskim okvirima istaknut će se nekoliko različitih zakona, pravilnika, strategija i agendi koje se smatraju bitnima za ove područje. S obzirom na ograničenost rada nije moguće istaknuti sve bitne europske okvire tako da će se dotaknuti samo neki od njih. Prije svega potrebno je istaknuti Lisabonsku agendu. Radi se o agendi koja je donesena na sastanku Europskog vijeća s programom koje je usmjereno na rješavanje ekonomskih, socijalnih i ekoloških pitanja. U kontekstu ovog rada bitan je upravo socijalni segment. Na temelju navedenog segmenta usmjerenost je postavljena na ulaganje u ljudske resurse i poticanje borbe protiv socijalne isključenosti.

Kao druga strategija navodi se strategija Europa 2020. Riječ je o desetogodišnjoj strategiji koja je zapravo nastavila temelje ciljeve već spomenute Lisabonske agende, a nosi strateški plan za period od 2010. pa sve do 2020. godine. Ovdje je istaknuto pet osnovnih ciljeva: zapošljavanje, klimatske promjene, obrazovanje, socijalna uključenost i smanjenje siromaštva. Za ovaj rad bitna su posljednja dva cilja, koja se odnose na osiguravanje borbe protiv siromaštva i smanjivanje socijalne isključenosti.

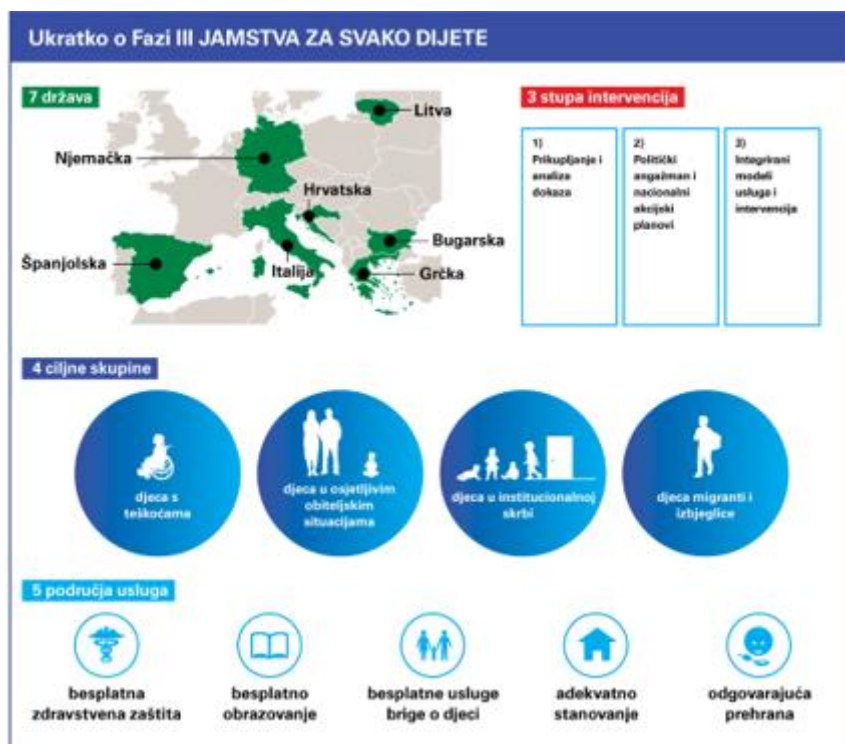
Nužno je istaknuti kako je u svojoj dokumentaciji siromaštvo istaknuto kao trajni i globalan problem. Siromaštvo nema kratkotrajno i efikasno rješenje. Mjere koje se provode u segmentu ublaživanja siromaštva vrlo su bitne. Podupiranjem ovih mjera osigurava se jednak pristup mogućnostima i resursima za svu djecu.

Potrebno je istaknuti i zbivanja koja se događaju posljednjih nekoliko godina. Naime, siromaštvo i socijalna isključenost mogu imati dubok utjecaj na živote djece, sprječavajući ih u pristupu osnovnim uslugama kao što su zdravstvena skrb, obrazovanje, hranjiva hrana, kvalitetan smještaj i skrb o djeci. Za najsiromašnije obitelji, uključujući i one koje nemaju pristup socijalnoj zaštiti, situacija je zabrinjavajuća. Djeca drugačije trpe siromaštvo od odraslih i vjerojatnije je da će doživjeti posljedice za cijeli život. Pothranjenost može trajati cijeli život, ostavljajući dugoročne posljedice na fizički, društveni i emocionalni razvoj djece. Gubici u učenju u ranoj dobi mogu dovesti do toga da djeca zaostaju u školi, a navedene će teško ikada nadoknaditi (UNICEF, 2021).

Europska komisija i UNICEF su 2020. godine najavili početak pilot programa koji je usmjeren prema pitanju rješavanja problema dječjeg siromaštva. Ovaj pilot program pod nazivom „Jamstvo za svako dijete“ konkretno se provodi u sedam država članica s temeljnim ciljem poduzimanja inovativnih pristupa za davanje prioriteta djeci unutar nacionalnih proračuna i procesnog planiranja za rješavanje siromaštva djece i socijalne isključenosti.

Gotovo jedna četvrtina djece u Europi je u opasnosti od siromaštva i socijalne isključenosti, a navedeno značajno utječe na život djece čime im je smanjen pristup zdravstvenoj skrbi, obrazovanju, hranjivoj prehrani, kvalitetnom stanovanju i skrbi općenito. Kao što je vidljivo (Slika 2), vlade Bugarske, Hrvatske, Njemačke, Grčke, Italije, Litve i Španjolske, u suradnji s UNICEF-om i Europskom komisijom, testiraju inovativne pristupe i razvoj potencijalnih nacionalnih akcijskih planova za smanjenje siromaštva djece i rješavanje sustavnih nedostataka za posebno ranjive skupine djece.

Slika 2: Program Jamstvo za svako dijete

Izvor: UNICEF (2021). EU Jamstvo za svako dijete: Prekidanje kruga nepovoljnog položaja najranjivije djece. *Faza III pripremnih aktivnosti za Jamstvo za svako dijete*. Dostupno na: <https://www.unicef.org/croatia/jamstvo-za-svako-dijete-prekidanje-kruga-nepovoljnog-polozaja>

Faza I procijenila je izvedivost, učinkovitost i sveukupne prednosti EU programa jamstva za djecu i dala konkretne prijedloge za poboljšanje politika i programa na razini EU-a i (pod)nacionalnim razinama. Projekt je usredotočen na pristup četiri skupine djece: djeca s invaliditetom, djeca koja borave u ustanovama, djeca migrantskog podrijetla (uključujući djecu izbjeglice) i djeca koja žive u nesigurnim obiteljskim situacijama.

Faza II pripreme radnje proizvela je detaljnu studiju koja istražuje troškove i koristi besplatnog pružanja:

- obrazovanja uključujući aktivnosti u školi i obroke,
- obrazovanja i skrbi u ranom djetinjstvu,
- redovitih zdravstvenih pregleda i daljnjeg liječenja svoj djeci u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti i
- pružanje usluga usmjerenih na prevenciju i borbu protiv dječjeg beskućništva.

EU Jamstvo za svako dijete donosi i temeljne rezultate „Faze III Jamstva“ (UNICEF, 2021) za svako dijete:

- Nacionalni akcijski planovi,
- Inovativni modeli usluga i intervencija,
- Operativni okvir Jamstva za svako dijete na razini EU.

Ciljana skupina uključuje djecu s poteškoćama u razvoju, djecu u osjetljivim obiteljskim situacijama kao što je siromaštvo, djecu u institucionalnoj skrbi i djecu migranata i izbjeglica. U ovoj fazi III Jamstva za djecu fokus će biti na jačanju kapaciteta državnih i nižih tijela za pružanje usluga, skrbi i podrške ranjivoj djeci i njihovim obiteljima, uključujući poboljšanje pristupa obrazovanju, zdravstvenoj skrbi, obrazovanju, hranjivoj hrani, kvalitetnom stanovanju i skrbi o djeci. Utvrdit će se najbolje prakse kao i konkretne, lokalizirane političke intervencije koje doprinose pružanju pristupa djeci zdravstvenoj skrbi, obrazovanju, skrbi o djeci, pristojnom stanovanju i primjerenom prehrani. Usporedno s tim, UNICEF će podržati jačanje kapaciteta država članica za redovito prikupljanje, analizu i podnošenje podataka o pokazateljima koji se odnose na dječje siromaštvo i društvenu isključenost.

Sumirano gledano naglašava se kako je temeljni cilj Europskog jamstva za djecu spriječiti i boriti se protiv socijalne isključenosti dok jamči učinkoviti pristup uslugama (UNICEF, 2021):

- besplatnog obrazovanja i skrbi u ranom djetinjstvu,
- besplatnog obrazovanja uključujući aktivnosti u školi i minimalno jedan zdravi obrok u školi,
- besplatnog zdravstva,
- adekvatne prehrane i
- adekvatnog stanovanja.

Dok većina djece u EU-u već ima pristup tim uslugama, uključen i istinski univerzalan pristup ključan je za osiguravanje jednakih mogućnosti za svu djecu

3.2. Nacionalne politike

Prikaz nacionalnih politika usmjerenih prema borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti području Republike Hrvatske može započeti s Programom borbe protiv siromaštva i isključenosti u RH. Ovaj program je 2001. godine donesen od strane Ministarstva rada i socijalne skrbi. Riječ je o prvom strateškom dokumentu socijalne politike na ovim područjima.

U Programu je bio naveden i primarni cilj, a isti je usmjeren na borbu protiv siromaštva putem ublažavanja i prevencije. S obzirom na višedimenzionalan problem nastojalo se usmjeriti na djelovanje kroz različite sustave od mirovinskog preko sustava obrazovanja i socijalne skrbi pa sve do zdravstvenog sustava. Jasno je kako je pitanje socijalne politike ujedno i pitanje koje se usko veže uz ekonomsku politiku. Stoga su temeljni prijedlozi mjera uključivali programe koji se odnose na zapošljavanje ciljanih skupina.

Sustav obrazovanja bio je usmjeren na poboljšanje mogućnosti uključivanja sve djece iz siromašnih obitelji, ali i djece u riziku od siromaštva u najranije programe RPOO-a. Obiteljska politika imala je izniman utjecaj na suzbijanje siromaštva, poglavito u onim obiteljima s više djece. Politika se stoga usmjerila na proširenje prihoda dječjeg doplatka, kao i na fleksibilizaciju rada (Vlada Republike Hrvatske, 2002).

2007. godine Republika Hrvatska je donijela dokument pod nazivom „Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske“ (Vlada Republike Hrvatske, 2007). U navedenom dokumentu se po prvi puta radi na suzbijanju siromaštva djece na nacionalnoj razini prilikom čega se socijalna uključenost postavlja kao jedan od temeljnih prioriteta.

Zahvaljujući memorandumu povećana je obuhvaćenost djece kojima je osigurana ustanova RPOO-a kao jednom od temeljnih koraka pri izlasku obitelji iz „zone“ siromaštva (Vlada Republike Hrvatske, 2007).

U narednim godinama istaknuta je i Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u RH. Navedena strategija obuhvaća period od 2014. pa sve do 2020. godine. Temeljni faktori na koje se sama strategija usmjerila su: siromaštvo, smanjenje socijalne isključenosti i socijalne nejednakosti usmjeravajući se prema pružanju ranog obrazovanja i dostupnosti svih potrebnih socijalnih usluga najranjivijoj skupini (Vlada Republike Hrvatske, 2014).

U prethodnom odlomku već je bio istaknut program „Jamstvo za svako dijete“. Nacionalni akcijski plan Jamstva za djecu fokusiran je na (UNICEF, 2021):

- rješavanje skrivenih troškova obrazovanja i pružanje daljnje financijske potpore za ranjivu djecu,
- poboljšanje usluga skrbi za ranu djecu, posebno u ruralnim područjima,
- osiguranje prehrane u osnovnoj školi za djecu u siromaštvu i socijalnoj isključenosti,
- poboljšanje zdravstvenih usluga kod kuće i u lokalnim zajednicama, posebice u udaljenim, ruralnim i nerazvijenim područjima i
- osiguranje stambenog zbrinjavanja napuštenih osoba i uspostava sustava mentorstva.

3.3. Program „Moje mjesto pod suncem“

U ovom poglavlju rada istaknut će se jedan od važnijih programa koji se provodi na području Primorsko-goranske županije, a riječ je o programu „Moje mjesto pod suncem“.

Naime, Centar za kulturu dijaloga (CeKaDe) predstavlja neprofitnu organizaciju civilnog društva koja je konkretno posvećena borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Ova neprofitna organizacija nastoji promovirati vrijednosti koje se odnose na građansku solidarnost i društveni dijalog. „Moje mjesto pod suncem“ program je koji trenutno kontinuirano radi s 60 djece u riziku od siromaštva i marginalizacije u dobi od 6 do 17 godina i njihovim roditeljima. Na ovaj način nastoji se sustavno doprinijeti Strategiji borbe protiv siromaštva i protiv socijalne isključenosti u Hrvatskoj (2014.-2020.).

U programu „Moje mjesto pod suncem“ se prilikom samog ulaska djece u program obavlja poseban inicijalni razgovor djece i roditelja sa stručnim osobljem koje uključuje socijalnu pedagoginju ili psihologinju. U inicijalnom razgovoru nastoje se ispitati sve potrebe, svi interesi i mogućnosti, te želje djece. Sukladno tim kapacitetima svrstavaju se prema aktivnostima. U Programu se na redovan način prati razvoj i napredovanje djece (Moje mjesto pod suncem, 2024).

Program „Moje mjesto pod suncem“ usmjeren je na pružanje podrške djeci i obiteljima. Za podršku prema djeci ističu se slijedeći oblici:

- Pružanje individualne pomoći u okviru učenja školskih predmeta kroz cijelu školsku godinu,

- Radionica građanskog odgoja, radionica šivanja, kreativna, plesna, glazbena, kulinarska radionica, Kul koraci, Dj radionica i ostalo,
- Psihološki rad s djecom i s njihovim obiteljima,
- Različite izvanškolske aktivnosti koje uključuju druženja, izlete, posjete kinima, kazalištima, muzejima i ostalo,
- Povezivanje fizičkih osoba, organizacija i institucija sa štíćenicima programa čime se nastoje omogućiti besplatni sadržaji i usluge, plaćanje školskih obroka, članarina u školskim knjižnicama i sportskim klubovima i
- Pružanje edukativnog sadržaja o životnom vještinama i zakonskim pravima za roditelje i za djecu.

Slika 3: Osiguranje kulturnih sadržaja za djecu u programu „Moje mjesto pod suncem“

Izvor: Moje mjesto pod suncem (2024). Centar za kulturu dijaloga - CeKaDe – Rijeka.

Prema programu „Moje Mjesto pod suncem“ (2024) u podršku obitelji uključeni su slijedeći čimbenici:

- Pružanje psihološke podrške i rad s djecom i sa njihovom obiteljima,
- Pružanje edukativnog sadržaja o životnim vještinama i o zakonskim pravima kako za roditelje i djecu te
- Organizirana druženja i izleti.

Na temelju navedenog moguće je zaključiti kako je osmišljenost programa u jednakoj mjeri usmjerena na pomoć djeci i roditeljima pri čemu je psihološka podrška neizostavna. Također,

prisutna je podrška edukativnih sadržaja o životnim vještinama i zakonskim pravima za djecu i roditelje.

4. PROFESIONALNE KOMPETENCIJE ODGAJATELJA

Kompetencije se definiraju kao „*kognitivne sposobnosti i vještine kojima pojedinci raspolažu ili ih mogu naučiti kako bi riješili određene probleme kao i s tim povezane motivacijske, volitivne i društvene spremnosti i sposobnosti, da bi se rješenja problema mogla uspješno i odgovorno koristiti u varijabilnim situacijama*“ (Tatković i sur, 2015, str.80). Tatković i sur. (2015) definirajući kompetencije, bitnim smatraju poznavanje teorije djetetova razvoja i učenja kako bi se znanja u svakodnevnim izazovima mogla primijeniti ili usavršiti. Također, smatraju da je pri određivanju pojma kompetencija najprihvatljivije koristiti holistički ili integrativni pristup pa se tako kompetencije mogu još definirati i kao „*višedimenzionalni konstrukt, odnosno integrirana cjelina koja znanja, sposobnosti, vještine i osobine ličnosti povezuje s uspješnim rješavanjem zadataka u poznatim i nepoznatim situacijama*“ (Tatković i sur, 2015, str.80). Zaključno s tim, kompetencije se danas tumače kao sveobuhvatna i višedimenzionalna postignuća u uspješnom suočavanju sa suvremenim društvenim izazovima.

4.1. Suvremeni odgajatelj

U suvremenom društvu, socioekonomske promjene stvaraju potpuno nova očekivanja usmjerena ka odgojno- obrazovnim ustanovama i u konačnici, k odgajateljima i njihovoj radnoj praksi. Promjene u odraslih osoba zahtijevaju više ambicije, više želja, više prohtjeva. Isto vrijedi i za djecu. Primjerice, autorica Šagud (2006) polazi od postavke da je upravo odgajatelj ključan za poticanje ili ograničavanje djetetova razvoja primjerenom ili neprimjerenom odgojno-obrazovnom praksom. S obzirom na takvu današnju situaciju, odgajatelj se prilagođava novitetima u sustavu odgoja i obrazovanja sukladno novim zakonima te spoznajama proizašlih iz suvremenih istraživanja koji u potpunosti mijenjaju društvenu sliku djeteta i djetinjstva. Odgajatelj se prilagođava neovisno o svom iskustvu i dobi te upravo zato mora imati dobru organizaciju i razvijene kompetencije za što kvalitetnije provođenje vlastite prakse.

Postavlja se pitanje zašto je odgajatelj toliko značajan u cijelom razvojnom području djeteta i zašto on nosi važnost i odgovornost u uključivanju djece u riziku od siromaštva i marginalizacije? Rani i predškolski odgoj predstavlja početni sustav odgoja i obrazovanja u koji su uključena djeca u rasponu od šest mjeseci do sedme godine života. U tom razdoblju počinje priprema za djetetov daljnji život. Uz roditelje, odgajatelji su temeljni čimbenik u odgovornosti za uspješno provođenje odgojnog procesa.

Odgajatelj je neizostavni dio institucijskog konteksta, čija je zadaća organizirati odgojno-obrazovni proces da djeca u njemu mogu prirodno učiti, živjeti i razvijati osjećaj samopoštovanja. Također, treba osmišljavati materijale koji će mijenjati proces učenja. Odgajatelj u odgojno-obrazovnoj praksi djeluje u skladu s vlastitim sustavom vrijednosti, stavovima i osobnom implicitnom teorijom koju ima o djetetu, djetinjstvu te odgoju i obrazovanju djece što utječe na dječje reakcije i ponašanje te cjelokupno ozračje u skupini (Miljak, 1996). Odgajatelj treba prepoznati vlastite potrebe i razlikovati ih od potreba djeteta. Tek ako odgajatelj razumije stvarne potrebe djeteta može podržati kvalitetan razvoj i odgoj (Slunjski, 2003). Prema Slunjski (2003) odgajatelj se treba prilagođavati i mijenjati svoju komunikaciju sukladno djetetovim potrebama. On treba učiti u suradnji s djecom i stvarati suradničke odnose s ostalim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa kako bi njegovo djelovanje bilo efikasno. Obrazovanje je središte rada svakoga kvalitetnog odgajatelja koji je istraživač svoje odgojno – obrazovne prakse odnosno reflektivni praktičar. Odgajateljstvo je ono koje se usmjerava prema pružanju pedagoških i psiholoških znanja kako bi se ostvarila sva potreba dobrobit za dijete (Slunjski, 2003).

Odgajatelj ima brojne poslove među kojima će se istaknuti samo neki od njih:

- sudjelovanje prilikom izradbe godišnjeg plana i programa rada i kurikuluma dječjeg vrtića i predškole,
- planiranje i priprema neposrednog odgojno-obrazovnog rada s djecom,
- priprema poticaja za djecu,
- priprema i osmišljavanje aktivnosti za djecu,
- priprema i osmišljavanje okruženja za odgojno obrazovni rad,
- usmjerenost prema realizaciji odgojno-obrazovnog procesa putem individualnog i grupnog rada,
- realiziranje posebnih odgojno-obrazovnih programa,
- usmjerenost prema vođenju propisanih pedagoških dokumentacija,

- ostvarenje profesionalne komunikacije s roditeljima, kolegama i drugim dionicima,
- vrednovanje i samo vrednovanje vlastitog rada i rada ustanove,
- briga za sigurnost i za dobrobit djece.

U nastavku rada naglasak se stavlja na osobine uspješnog odgajatelja.

4.1.1. Osobine uspješnog odgajatelja

Osobine uspješnog odgajatelja su mnogobrojne. Prije svega odgajatelj mora imati:

- osnovne psihološkog i pedagoškog obrazovanja kako bi mogao promatrati psihološki i pedagoški razvoj djeteta,
- poznavanje kurikulumu RPOO-a.
- kreirati poticaje i aktivnosti unutar RPOO-a,
- poticati i pratiti razvoj djeteta,
- naglašavati važnost inkluzivnog odgoja i obrazovanja,
- imati komunikacijske vještine s naglaskom na timski rad,
- usmjeriti se na osobni i na profesionalni razvoj i
- osigurati zaštitu zdravlja i dobrobiti djece.

Dobar odgajatelj je onaj koji će nastojati promatrati svoj rad s djecom na način da analizira ono što je napravljeno, a jednako tako analizira i ponašanje samog djeteta. Odgajatelj će svakodnevno nastojati doradivati svoje praktične vještine. Ovdje se ne misli samo na profesionalne kompetencije, nego i na emocionalne. Odgajateljeva zadaća je posjedovati određena stručna znanja kako bi ista mogao koristiti unutar prakse. U svom poslovanju, osim potrebnih znanja, odgajatelj se mora osloniti i na intuitivno djelovanje. Na taj način odgajatelj prilagođava svoje ponašanje situacijama koje se smatraju neočekivanim unutar prakse i nastoji ih riješiti na način da se ostvari dobrobit djeteta.

Drugim riječima odgajateljeva teorijska znanja se nikada neće moći u potpunoj mjeri pretpostaviti ili prilagoditi svim onim situacijama koje će se dogoditi unutar prakse s obzirom da praksa sa sobom nosi brojne nepredvidljivosti. Još jedna činjenica koja ide u prilog

navedenom je ta što je svako pojedino dijete individua za sebe pa je samim time i svaka pojedinačna situacija individualna (Slunjski, 2003).

Iako će odgajateljeva teorijska znanja, poznavanje same psihologije i kurikulumuma označavati vrlo bitne karakteristike i kompetencije, jednako tako postojat će i ona strana u kojoj praksa nosi svoje potrebe i svoje nepredvidljivosti. Odgajatelj je onaj koji mora znati procijeniti djetetove potrebe. U tom području najvažniju ulogu ima komunikacija. Na temelju komunikacijskog procesa uspostavlja se izgradnja odnosa između djeteta i odgajatelja, ali jednako tako i uspostava odnosa između roditelja i odgajatelja.

U konačnici i roditelji i odgajatelji su usmjereni na jedan jedinstven cilj, a taj cilj je napredovanje djeteta (Sindik, 2017).

Dobar odgajatelj će nastojati na individualan način pristupiti djetetu i nastojati odgovoriti na sve njegove potrebe. S obzirom da je odgajatelj onaj koji je upoznat s situacijom u obitelji u kojoj se dijete nalazi, odnosno svakako bi trebao biti, isti mora imati prema djetetu pristup kao i prema svakom drugom čime se usmjerava na osiguravanje pomoći i organiziranog pristupa na način da se zadovolje djetetovi interesi, tj. potrebe. Odgajatelj mora pomoći djetetu da potiče njegove interese, no ujedno da ga usmjerava. Odgajatelj je tu da bi omogućio sve one aktivnosti za koje dijete pokazuje interes i tako poticao unapređenje u razvoju određenog područja. Odgajatelj je onaj koji secirano promatra djetetovo ponašanje, njegove slabosti i njegove vrline prilikom čega radi na onim aktivnostima koje će poboljšati ono što djetetu možda ne ide, a ujedno će raditi i na poboljšanju onih vrlina koje dijete ima. Odgajatelj jednako tako mora imati i povjerenja u dijete na način da dijete smatra kompetentnim. Nikako ne smije kretati s perspektivom da neko dijete nešto ne može, da je nesposobno i da neće biti u mogućnosti nešto napraviti. Odgajatelji su oni koji moraju pružiti djetetu podršku kako bi njegovo samopouzdanje raslo (Slunjski, 2003).

Činjenica je da svaki pojedini odgajatelj ima svoje razmišljanje i određena očekivanja od samog djeteta, te na taj način razvija i stvara sliku o djetetu. Aktivno sudjelovanje djeteta prijeko je potrebno za efikasno učenje. Djeca svoje učenje temelje na aktivnoj manipulaciji fizičkog svijeta koja se kroz vrijeme preoblikuje u mišljenje. U suvremenom shvaćanju djetinjstva počinje se naglašavati važnost uključivanja djece u aktivnosti i zadatke koje ona smatraju smislenim, važnim i korisnim. Slika o djetetu kao akteru vlastitog razvoja temelj je slike o djetetu kao biću odnosa koja ukazuje na njegovu sposobnost da stvori vlastitu sliku temeljenu na osjetilnim iskustvima (Bašić, 2011).

Niti u kojem trenutku dijete se ne smije osjećati podcijenjeno neovisno o čemu se radi. Na ovaj način naglašava se da se djetetu nikako ne smiju uskraćivati prilike da upozna svijet oko sebe i svoje vlastite mogućnosti. Nužno je uključivati djecu u programe ranog i predškolskog odgoja poglavito kada se radi o djeci u riziku od siromaštva. Takva djeca vrlo često odrastaju u okolini koja radi drugih stvari i drugih briga zapostavlja, namjerno ili nenamjerno, dijete u segmentu pružanja potpore, rad s djetetom i usmjerenosti na pružanje mogućnosti (Slunjski, 2003).

Odgajatelj mora omogućiti djetetu da nauči primjenjivati stečeno znanje i da dalje može predlagati određene potencijalne mogućnosti. Ako bi se usmjerilo na neki univerzalni model tada se navodi da je sve usmjereno na svakodnevni rast.

4.1.2. Temeljne zadaće odgajatelja

Zadaće jednog odgajatelja su mnogobrojne. U nastavku će se istaknuti samo neke od njih. Ono na što svaki odgajatelj mora usmjeriti pažnju je praćenje djetetovog razvoja. Tijekom dječje igre, odgajatelj promatra i zapaža djetetove interese, sposobnosti i vještine kako bi na temelju toga mogao stvarati bogato i potencijalno materijalno okruženje u kojem će dijete razvijati svoje kompetencije i odrastati u zadovoljnu individuu. Kada je riječ o djetetu u riziku od siromaštva, tada je odgajateljeva zadaća uključiti sva znanja o djetetu i obitelji u podršku na zdravstvenom, kognitivnom i socio-emocionalnom području. Odgajatelj unutar ustanove RPOO-a stvara okruženje u kojem će dijete prikazivati svoja emocionalna stanja. Također, on ima temeljnu odgovornost u izgradnji povjerenja na relaciji odgajatelj-dijete kako bi dijete razvilo osjećaj sigurnosti i pripadnosti.

U radu s djetetom odgajatelj je dužan planirati individualne i grupne ciljeve za svako pojedinačno dijete. Svi od navedenih ciljeva moraju biti u interesu djece i utemeljeni na njihovim potrebama. U radu s djecom odgajatelj je taj koji stvara okruženje koje mora biti zanimljivo, ali ujedno i poticajno. S obzirom da se radi o najosjetljivijoj skupini jasno je kako djeca koja su izložena siromaštvu čine još osjetljiviju skupinu od ostale djece pa samim time odgajatelj u svom radu mora uključiti stručni tim u ustanovama RPOO-a. Nije potrebno pružiti samo podršku djetetu, nego i obitelji kako bi došlo do prekidanja tako zvanog generacijskog siromaštva.

Odgajatelj je dužan obavijestiti roditelje o svim potrebama djeteta, pružiti im sve relevantne informacije i naglasiti sve dobrobiti koje su obuhvaćene u ustanovama RPOO-a. Jednako tako

odgajatelj je onaj koji pruža veliku podršku pružanjem empatije i razumijevanja roditeljima. Odgajatelj može razgovorom potaknuti roditelja da se usmjeri na one stvari koje mogu pridonijeti boljem razvoju djeteta na svim razvojnim područjima.

U radu s djetetom odgajatelj mora poštivati dijete i njegove ideje, te na taj način pokazati kako je dijete ravnopravni član ustanove RPOO-a. Svaka ideja je vrlo bitna i nikako se ne smije ismijavati ili omalovažavati. Na ovaj način dijete se ohrabruje za daljnje uspješno rješavanje problema. U svome radu i djelovanju odgajatelj mora biti u skladnosti s djetetovim socijalnim i kognitivnim kapacitetima.

S obzirom da djeca iz obitelji koja razvijaju rizik od siromaštva često zaostaju na navedenim područjima, nužno ih je na vrijeme uočiti i kristalizirati ih kako bi se dalje mogao poticati rast i razvoj određenog razvojnog područja. O stanju djeteta nužno je informirati roditelje kako bi se razvila suradnja i uzajamno povjerenje, te na taj način doprinijelo djetetovom osobnom rastu i razvoju i pružila podrška u daljnjem suočavanju s rizikom od siromaštva.

Zadaci trebaju zadovoljavati djetetove potrebe i interese, kako bi ona mogla postepeno napredovati. Priprema samog okruženja djetetu mora omogućiti stjecanje određenih znanja i poticati njegov interes. Odgajatelji ovdje najčešće koriste metode istraživanja i metode interakcije. Materijali i aktivnosti koji se koriste su konkretni i stvarni prilikom čega zadaci dobivaju dozu zanimljivosti. Svakako je usmjerenost postavljena na originalnost sadržaja i na kreaciju što je moguće ugodnijeg okruženja i što je moguće poticajnijeg pristupa prema djeci (Petrović- Sočo, 2009).

Jasno je kako djeci u riziku od siromaštva vrlo često nedostaje ugodno okruženje koje je vrlo bitno za rast i razvoj djeteta. Navedena stavka je problematična uslijed velikog stresa u kojima se roditelji nalaze zbog nemogućnosti zadovoljavanja temeljnih životnih potreba. U takvim obiteljima vrlo često dolazi do sukoba među roditeljima, galame i svađa u kojima djeca ne mogu razviti osjećaj pripadnosti i sigurnosti. Jednako tako roditelji postaju zaokupljeni i usmjereni na probleme egzistencije zbog čega izostaje interakcija između djeteta i roditelja.

Odgajatelj mora jasno dati roditeljima na znanje sve negativne čimbenike koje utječu na samo dijete u njihovom odnosu roditelj – dijete. Jasno je kako odgajatelj neće moći biti onaj koji će „natjerati“ roditelja da radi i slično, no moći će istaknuti važnost rada, važnost osiguravanja adekvatnog prihoda kako bi dijete u budućnosti moglo imati bolje predispozicije za zdrav i normalan život u kojem će na kvalitetan i adekvatan način biti zadovoljene njegove potrebe.

4.2. Potrebne kompetencije odgajatelja

Kako bi odgajatelj mogao kvalitetno raditi mora imati određene kompetencije. Kompetentan odgajatelj za rad s djecom trebao bi doživljavati svoja znanja, vještine i vlastite karakteristike integrirano, na način da mu pružaju osjećaj moći, sposobnosti i znanja kako konkretno raditi s djecom. Profesionalna kompetencija prema Žižak (1997) uključuje osim već spomenutih znanja i sposobnosti i osobnost samog odgajatelja. Znanja su ona koja obuhvaćaju znanja o djeci, razvoju i potrebama. Vještine su one koje podrazumijevaju specifične manipulativne motoričke i verbalne sposobnosti uključujući sposobnost komunikacije i održavanja odnosa s djecom i odraslima dok je osobnost potencijal osobe, odnosno ono što osoba posjeduje i integrira znanje i vještine koje svakodnevno koristi. U nastavku rada će se obraditi pitanje temeljnih karakteristika odgajateljske profesije i put razvoja profesionalnih kompetencija.

4.2.1. Osnovne karakteristike odgajateljske profesije

Kada se govori o odgajateljskoj profesiji tada je potrebno istaknuti kako navedena konkretno ima svoje temeljne strukturne elemente. Ovdje se govori prvenstveno o području razvijenosti temeljnih teorija i osnovnih tehnika koje se potom zaokružuju u jednu jedinstvenu cjelinu čime se stvara osnova za profesionalno djelovanje. Kod temeljnih karakteristika odgajateljske profesije uključuju se sva potrebna znanja i sve potrebne vještine koje omogućuju ispravno djelovanje unutar ustanova RPOO-a.

Mendeš (2018) rezimira strukturalne elemente odgajateljske profesije na:

1. Stupanj razvijenosti osnovnih teorija i tehnika koje čine sustavnu zaokruženu cjelinu i osnova su za profesionalno djelovanje;
2. Stupanj monopola za stručnu ekspertizu – za obavljanje odgojne djelatnosti u ustanovama ranog i predškolskog odgoja potrebno je završiti određeno odgajateljskih učilište;
3. Stupanj prepoznatljivosti profesije od strane javnosti – odgajatelji djece predškolske dobi najbolje predstavlja profesiju kojom se bavi;
4. Stupanj organiziranosti profesije – ustrojstvo odgajateljskih učilišta, vrste organizacija u kojima se zapošljavaju odgajatelji djece predškolske dobi, udruge odgajatelja djece predškolske dobi.

Odgajatelj u najdubljoj mjeri predstavlja rad ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Ova profesija zahtjeva i svojevrsan stupanj organiziranosti. Pod navedenim se odnosi ustrojstvo ustanove, tj. njezina organizacija unutar koje odgajatelji djeluju (Mendeš, 2018).

Postoje određene karakteristike odgajateljske profesije koje se moraju istaknuti. Prije svega riječ je o brojnim vještinama koje svaki odgajatelj mora posjedovati. Navedene su utemeljene na brojnom teoretskom znanju i obrazovanju koje je trajalo određeni vremenski period. Vrlo je bitno naglasiti kako je u odgajateljstvu potrebno kontinuirano raditi na profesionalnom razvoju što se može protumačiti kao područje cjeloživotnog učenja (Domović, 2011).

Već su unutar ovog poglavlja istaknute vještine. Odgajatelj ima vještine koje su kao takve utemeljenje i uspostavljene upravo na teoretskom znanju koje je stekao pri svome obrazovanju. Odgajatelj sva stečena znanja mora znati primijeniti u okvirima svakodnevnog rada i svakodnevnih izazova koji mu se u radu javljaju. Jedan od takvih izazova svakako je i rad s djecom i obiteljima u riziku od siromaštva. Kako bi odgajatelj mogao pružiti kvalitetnu potporu vrlo je bitno istaknuti kako znanja koja posjeduje mora usavršavati na način da kontinuirano prati nove premise znanstvenih istraživanja i zaključaka u području rada s obiteljima i djecom u riziku od marginalizacije. Jednako tako odgajatelj mora pratiti nove pravilnike, zakone i druge odredbe koji se tiču njegova rada kako bi na vrijeme mogao implementirati promjene u samom radu i kako bi mogao pružiti takvim obiteljima sve potrebne informacije o njihovim pravima i potporama koje se pružaju da bi izašle iz začaranog kruga generacijskog siromaštva.

Odgajatelj na temelju vlastitog stečenog znanja pokušava razumjeti potrebe svakog pojedinog djeteta, te na temelju kompetencija i vlastitog iskustva pruža različite pristupe na koje će dijete u konačnici reagirati. Vrlo je bitno da je u svome radu dosljedan. Odgajatelj je onaj koji će nastojati pružiti djetetu okruženje u kojem će moći istaknuti sve ono što primjerice u okruženju vlastitog doma uslijed problema s siromaštvom nije mogao. Iako je usmjerenost svakako postavljena na dijete, i obitelj mora biti uključena u rad na temelju razgovora, različitih oblika komunikacije i suradnje, te potpora koje se roditeljima pružaju.

Odgajatelj je spona između roditelja i sustava, on je taj koji treba nastojati pomoći obitelji u obliku pružanja najbolje moguće usluge djetetu jer tada bi se roditelji mogli više posvetiti rješavanju vlastitog zaposlenja, karijeri i drugim bitnim faktorima koji će im omogućiti izlaz iz siromaštva.

Odgajatelj u svome radu mora pokazivati jednaku dostupnost za svu djecu, tj. za sve polaznike ustanove RPOO. Ustanove RPOO-a predstavljaju sigurnu zonu, kako za dijete, tako i za roditelja. One osiguravaju okruženje u kojem će dijete biti potaknuto na osobni rast i razvoj. S druge strane, nužno je uočiti i određene situacije u kojima dijete ne želi sudjelovati u nekim aktivnostima. Upravo u tim situacijama odgajatelji moraju pružiti određenu dozu empatije i razumijevanja prema djetetu i omogućiti mu da sudjeluje u onim aktivnostima u kojima se osjeća zadovoljno i za kojima pokazuje interes. Tako je njegova temeljna zadaća težnja za uspostavljanjem kvalitetne veze s djetetom koja će se temeljiti na međusobnom povjerenju.

U svom radu i okruženju odgajatelj stvara poticajne aktivnosti u kojima se dijete pronalazi, te tako odgovara na njegove individualne potrebe i interese. S djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije ta se odgovornost dodatno povećava. Percipirajući sami sebe uspješnim u određenoj aktivnosti djeca razvijaju dojam samopouzdanja i samopoštovanja što će se kasnije vrlo jasno odraziti na njihovo odrastanje. Može se reći kako se upravo u ustanovama RPOO-a stječe temelj za kvalitetnu budućnost i odrastanje. Odgajatelj mora pružiti dovoljno poticaja, prepoznati dječje želje i njegovati upravo individualne interese. Na ovaj način i samo dijete razvija pojam o sebi i stvara sliku kao individua za sebe. Ono što je važno je ustrajati, pokušavati i truditi se.

Odgajatelj je ujedno i moderator poticajnog okruženja. Tijek samih aktivnosti u poticajnom okruženju nije moguće unaprijed precizno planirati, on ovisi o dječjem interesu i može se razvijati u različitim smjerovima, međutim preduvjet za to je upravo pomno isplaniran i dobro promišljen prostor i poticaji, koji će u djeteta izazvati interes, čuđenje i želju za istraživanjem i otkrivanjem. *„Okruženje djetetu izravno poručuje što odgajatelj očekuje od njega, kakvu sliku ili teoriju o djetetu, njegovu učenju, odgoju i obrazovanju zastupa i primjenjuje u svakodnevnom radu.“* (Miljak, 2009: 22). Osim unutarnjeg prostora, važnu ulogu ima i organizacija vanjskog prostora. Vanjsko okruženje objedinjuje djetetovu želju za istraživanjem i kretanjem. Na vanjskom prostoru djeca istražuju prirodne materijale, poput zemlje i pijeska, što im najčešće predstavlja najveće zadovoljstvo, te u takvim aktivnostima aktivno sudjeluju. Kvalitetnim oblikovanjem okruženja dijete se potiče na interakciju s prostorom i materijalima stavljajući naglasak na njegov istraživački potencijal, omogućujući mu pritom da svoje aktivnosti samo organizira te da surađuje s drugom djecom i odgajateljem, a time i da stječe i razvija različite kompetencije.

Odgajatelj stvara i gradi refleksivnu praksu prema osnovi vlastitog razmišljanja o njoj. On ne pretvara svoj odgojno-obrazovni rad u rutinu, već se neprekidno uključuje u proces učenja i

stvora rješenja za problemske situacije. Usmjeren je onome što dijete osjeća, misli i planira pomoću individualnih interakcija sa svakim djetetom. U procesu postajanja reflektivnim praktičarom, pojedinac prvo mora usvojiti kvalitetno samovrjednovanje, a nakon toga mu pomaže reflektivni prijatelj. Slunjski (2006) ističe važnost reflektivnog prijatelja ili prijatelja kritičara, čija je zadaća biti pomagač, drugi par očiju, vanjski promatrač koji upozorava pojedinca na moguća rješenja ili pak na nešto što bi trebalo mijenjati kako bi doprinio dobrobiti djece i kvaliteti odgojno–obrazovnog procesa. Odgajatelj vrjednujući i mijenjajući sebe, jača sve više, ali i osnažuje svoju praksu, svoje odnose s ostalima koji su mu bliski i s kojima je u stalnoj interakciji. Na taj način unaprjeđuje svoju zajednicu (vrtić) u kojem živi zajedno s djecom i ostalima. Od odgajatelja se upravo stoga očekuje angažiranost. Kvalitetno partnerstvo s roditeljima pružit će im potrebne informacije o djetetu i o uvidu u obiteljsku situaciju u kojoj se dijete trenutno nalazi. Na ovaj način moći će se protumačiti i različiti izazovi s kojima se primjerice dijete susreće i koji mogu pružati podlogu za određena ponašanja koja se uočavaju kod djeteta.

Primjerice, kod obitelji s rizikom od siromaštva vrlo često uslijed zabrinutosti roditelja za financijskom egzistencijom dijete bude zanemareno u socijalnom kontekstu. U takvom okruženju dijete nastoji tražiti pažnju na različite načine, a jedan od načina je i pojava agresije. Ukoliko odgajatelj uvidi pojavu agresije kod djeteta svakako se mora usmjeriti na izučavanje zbog čega se ta agresija javlja i koja pozadinska iskustva ima dijete, tj. koja pozadinska situacija je uzrok takvom ponašanju. Na navedeni način ne samo da će pomoći djetetu u reguliranju ponašanja, nego će kroz partnerski odnos s obitelji nastojati naći korijen problema i staviti naglasak na uzrok, a ne na posljedicu.

Može se reći da obitelji u siromaštvu ili riziku od siromaštva vrlo često izostavljaju objektivni pogled na određena ponašanja djeteta iza kojih se javlja zaostajanje u razvoju ili neki drugi oblik poteškoća. Razlozi su mnogobrojni, od činjenice da su roditelji zaokupirani egzistencijalnim problemima pa dijete ne stavljaju u središte, do toga da roditelji na dijete gledaju iz perspektive vlastitog nezadovoljstva. Odgajatelji ovdje imaju ključnu ulogu jer koriste vlastite kompetencije, te u suradnji sa stručnim suradnicima ustanove uočavaju odstupanja u razvoju i poteškoće.

Odgajatelj u tom kontekstu mora reagirati. To bi značilo kako odgajatelj mora upoznati roditelje s situacijom i angažirati sve odgovorne osobe u ustanovi RPOO-a kako bi roditelji prihvatili svoju ulogu i preuzeli odgovornost u osiguravanju dobrobiti za dijete. Ponovno se naglašava važnost suradničkih odnosa između roditelja i odgajatelja kao i razvijanje partnerstva na razini

cijele ustanove. Nije dovoljno se usmjerenost ka djetetu odvija samo u ustanovama RPOO-a. Potrebno je kreirati djetetu okruženje u njegovu domu koje je poticajno i u svim područjima sigurno. U komunikaciji s roditeljima, važno je staviti naglasak na usmjeravanje prema poboljšanju vlastite situacije u segmentu siromaštva, te prikazati koliko dobrobiti za dijete to usmjerenje sa sobom nosi. Njihova djeca su u njihovoj ovisnosti, stoga oni stvaraju temeljni pokretač za promjene koja će se dogoditi.

Temeljem svega do sada navedenog potrebno se usmjeriti prema pružanju primjerenog pristupa za početak suradnje, kako s djecom tako i s njihovim obiteljima. Jasno je kako su upravo roditelji temeljni stup svoje djece, te glavni i odgovorni u odgoju i obrazovanju vlastitog djeteta. Pozitivni odnosi između odgajatelja i roditelja utječu na emocionalnu sigurnost djeteta kao i na aktivan proces učenja (Woodhead i dr., 1998, prema Petrović-Sočo, 2007). Zajedničkim djelovanjem, usmjerenim prema zajedničkoj viziji, suradničkim odnosima i kvalitetnom komunikacijom svih čimbenika odgojno-obrazovnog procesa te stalnom (samo)procjenom pojedinci i ustanove ranog odgoja stvarat će ozračje i okruženje potrebno za življenje i razvoj djece u ustanovi.

Odgovornost i pravo, te obaveza svakog odgajatelja je cjeloživotno učenje /obrazovanje koje uključuje formalno, neformalne i informalne oblike. Ono omogućuje odgajatelju da bude u korak s vremenom i pravodobno reagira na stalne promjene u društvu. Stručnim osposobljavanjem i usvajanjem novih znanja odgajatelj će se moći prilagoditi novinama i konstantno unaprjeđivati svoje kompetencije (Mendeš, 2018).

4.2.2. *Razvoj profesionalnih kompetencija*

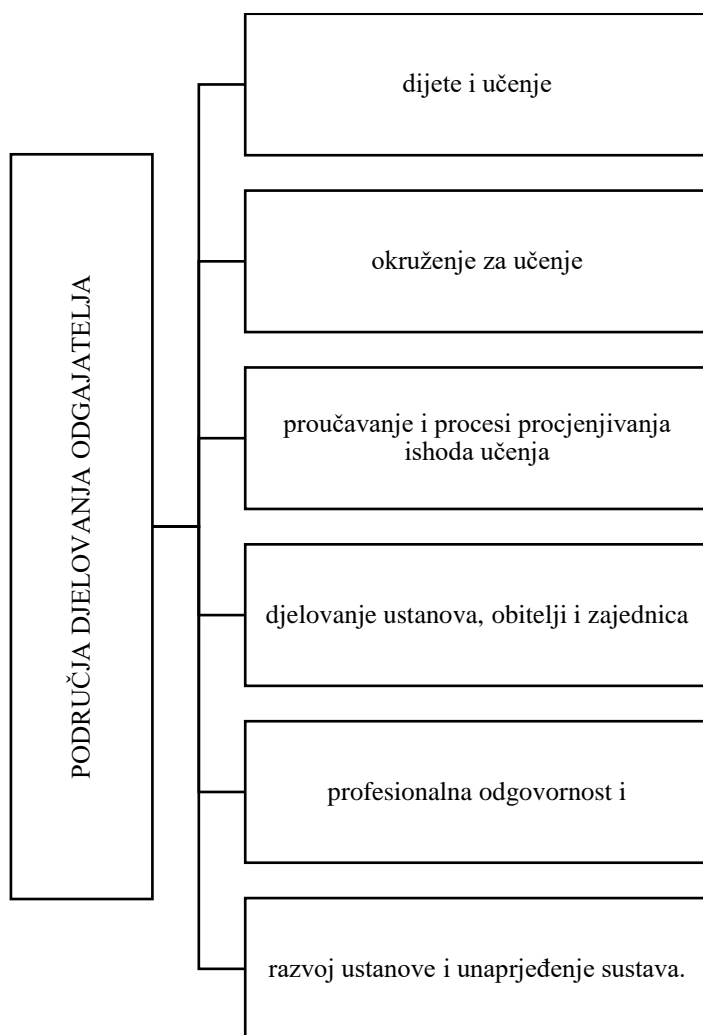
U svome radu odgajatelj je usmjeren na razvoj vlastitih profesionalnih kompetencija. Profesionalne kompetencije obuhvaćaju različita područja, od kognitivnih do funkcionalnih ili pak vrijednosnih. Stoga je moguće istaknuti tri temeljne dimenzije kompetencija, a riječ je o (Višnjić- Jevtić, 2011):

- znanjima,
- vještinama i
- vrijednostima.

Navedene dimenzije kompetencija će se obraditi kroz šest različitih područja, prikazanih na Slici 4, koja podrazumijevaju (Fatović, 2016).

- dijete i učenje,
- okruženje za učenje,
- proučavanje i procese procjenjivanja ishoda učenja,
- djelovanje ustanova, obitelji i zajednica,
- profesionalnu odgovornost i
- razvoj ustanove za unaprjeđenje sustava.

Slika 4: Područja djelovanja odgajatelja

Izvor: Fatović, M. (2016). Profesija i profesionalni razvoj odgojitelja. *Školski vjesnik*, 65(4), 623-638.

Prvo područje djelovanja odnosi se na dijete i učenje. Odgajatelj je taj koji je morao steći određena znanja i vještine kako bi mogao razumijeti djecu i pravodobno reagirati na njihove potrebe učenja. Jednako tako odgajatelji bi trebali biti u mogućnosti razlikovati sve individualne karakteristike koje se javljaju među djecom. Jasno je kako su sva djeca različita i kako sva djeca prolaze kroz različitu razvojnu fazu. Upravo u tom kontekstu odgajatelju su potrebna znanja za prepoznavanje razvojnih faza kako bi svoj rad s djetetom mogao prilagoditi istoj. U okviru profesionalnih kompetencija svaki odgajatelj bi trebao nuditi poticaje djetetu sukladno njegovim interesima. Upravo će na temelju poticaja dijete produbljivati vlastita znanja i vještine.

Odgajatelj mora kreirati mjesto, tj. okruženje za učenje. Kao što je i ranije navedeno, ovdje se radi o jednoj posebnoj dimenziji znanja i vještina. Odgajatelj mora biti u mogućnosti kreirati

podražavajuće okruženje koje će u konačnici osigurati djetetu razvoj socijalnih, intelektualnih, emocionalnih i kreativnih potencijala (Slunjski, 2008). Dijete se u takvom okruženju mora osjećati sigurno, te mu ono pruža stimulaciju u želji za usvajanjem novih znanja.

Pri cjelokupnoj kreaciji okruženja moraju se uvažiti i različite djeteeve potrebe. To bi značilo kako određeno okruženje za jedno dijete može biti poticajno dok za drugo dijete uopće neće biti stimulirajuće. Zbog svega navedenog uočava se koliko je zahtjevan posao odgajatelja pri čemu mora kreirati odgojno-obrazovni proces koji će pozitivno utjecati na veću skupinu i prilikom čega niti jedno jedino dijete neće biti izostavljeno. Na ovaj način odgajatelj pokazuje posebnu dimenziju svojih profesionalnih vrijednosti. On poštuje dijete i nastoji ne ugroziti djetetovo dostojanstvo. Odgajatelj uvažava dijete i iskazuje empatiju prema svoj djeci s kojom radi (Fatović, 2016).

Odgajatelj djeluje u okviru proučavanja i procesa koji se odnose na procjene ishoda učenja. Drugim riječima odgajatelj procjenjuje različite ishode razvoja samog djeteta, odnosno proučava činjenice koje su potrebne kako bi se provodile određene aktivnosti. U okviru profesionalnog znanja odgajatelj je onaj koji razumije sadržaj koji se nastoji proučavati i upoznat je sa svim ciljevima koji se nastoje postići u radu. U okviru profesionalne vještine odgajatelj je onaj koji mora biti u mogućnosti odabrati one strategije koje će imati pozitivan učinak.

Odgajatelj, jednako tako, prema dimenziji vrijednosti mora uočiti sve djetetove potencijale, tj. talente. Odgajatelj mora biti usmjeren na proučavanje istih i njegovanje dječjeg interesa prilikom čega mu prenosi i svoja vlastita znanja povezana s određenim područjem.

Još jedno važno područje djelovanja odgajatelja je područje djelovanja unutar ustanova RPOO-a tj. djelovanje u okviru obitelji i zajednica. Svaki odgajatelj s gledišta profesionalnog znanja bi morao moći razumjeti što konkretno označava kreiranje partnerstva s roditeljima. U radu s njima odgajatelj mora prepoznati važnost pružanja kvalitetne strategije na temelju koje se odnos može ostvariti. U okviru profesionalnih kompetencija odgajatelj se usmjerava na poseban način rada, a to je timski rad. Samo timska potpora djetetu je ispravna potpora. Odgajatelj svojim vrijednostima mora poticati ostvarivanje međusobnog povjerenja (Fatović, 2016).

Slijedeće područje djelovanja odgajatelja je profesionalna odgovornost. Naglašava se kako svaki pojedini odgajatelj mora biti u mogućnosti da poštuje, razumije pravila ponašanja, ali jednako tako da pri svome radu njeguje etički kodeks. Sa svojim profesionalnim vještinama

odgajatelj koristi osobne mogućnosti usmjerene na usavršavanje i profesionalni razvoj. Na ovaj način promiče status svoje vlastite profesije, ali jednako tako i ugled ustanove RPOO-a.

Posljednje područje koje će se istaknuti je područje koje se odnosi na sami razvoj ustanove ranog i predškolskog odgoja i unaprijeđivanje sustava. Ovdje je potrebno istaknuti kako svaki pojedini odgajatelj treba razumjeti svoju vlastitu svrhu, ali jednako tako svrhu i strukturu samog obrazovnog sustava. Odgajatelj bi trebao promatrati cjelokupno društvo u njegovoj cjelini kako bi na jasan način uočio važnost profesije i ustanova RPOO-a. U pogledu vlastitih kompetencija odgajatelj bi se trebao usmjeriti na iniciranje svih onih promjena koje bi mogle dovesti do unaprjeđenja sustava. Prema profesionalnoj vrijednosti odgajatelj stavlja uvijek naglasak na njegovanje vrijednosti ustanova RPOO-a.

4.3. Profesionalni razvoj odgajatelja i temeljna načela partnerskog djelovanja

Profesionalni razvoj je ključna komponenta promjene koji se „*ne odvija se u vakuumu i od vitalne je važnosti da uključuje i druge elemente u širem kontekstu (npr. profesionalni identitet, socijalne okolnosti razvoja i motivacija za profesionalni razvoj), što također može utjecati na institucionalnu praksu profesionalnog razvoja*“ (Kalin i Čepić (Ur.), 2019., Čepić, Kalin i Šteh, 2019:30). Razmatrajući sam pojam profesionalnog razvoja odgajatelja tumači se kako razvoj gradi njegov konkretni profesionalni identitet. U tom razmatranju tumači se kako je profesionalni identitet stavka koja se može definirati putem određenog skupa vrijednosti i pojedinačnih uvjerenja. Ovdje se radi o skupu stavova unutar odabranog poziva.

Pojam profesionalnog identiteta nikako nije jednoličan, stalan s obzirom da isti, osim što je u ovisnosti od osobnih karakteristika odgajatelja i radnog životnog konteksta, ovisi i o odnosima s drugima. Osim vlastitog profesionalnog identiteta tu postoji i grupni, tj. kolektivni identitet.

Odnosi koji se baziraju na ovoj relaciji vrlo su bitni. Profesionalni identitet shodno prikazanom predstavlja jednu zasebnu skupinu odgajatelja. Definira se kao njihova vlastita slika o vlastitoj profesiji i o njima samima kao takvima. Za profesionalni razvoj odgajatelja od velike su važnosti njihovi vlastiti identiteti, vlastiti ciljevi, ali i ona odgovornost koju osjećaju i način rada koji preferiraju (Domović, 2011). Važno je da odgajatelji imaju pristup kontinuiranom profesionalnom razvoju ispitujući vlastita uvjerenja, teorije i koncepte. Pritom je kako ističe Čepić (2020: 4068) od iznimne važnosti „*kontinuirano istraživanje obrazovnih potreba, uvjeta*

i mogućnosti, te planiranje profesionalnog razvoja odgajatelja temeljeno na kurikulumu u promjenjivom suvremenom obrazovnom kontekstu“.

4.3.1. Fleksibilnost odgojno-obrazovnog procesa u ustanovama RPOO-a

Jasno je kako vrtić kao ustanova i odgajatelji kao temeljni nositelji odgojno-obrazovne djelatnosti osiguravaju uvjete koji su potrebni u okviru visoke razine fleksibilnosti. To znači da je proces potrebno prilagoditi konkretnim mogućnostima, stvarnim potrebama i interesima djece. Načelo fleksibilnosti stoga se smatra jednim od temeljnih indikatora kojima se može mjeriti kvaliteta samog sustava ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Svakako da navedeno nije moguće ostvariti bez uzajamnog djelovanja. Konkretno, misli se na vođenje, odnose, materijalne i organizacijske pretpostavke, senzibilitet i spremnost samog djelatnika da prihvati promjene. Primjena ovog načela omogućuje cjelovito učenje, kako djece tako i odraslih. Na temelju načela fleksibilnosti omogućuje se poštivanje prava svakog pojedinca unutar ustanove i zadovoljavaju se sve specifične potrebe, ritmovi i individualno korištenje strategija učenja djece (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014).

4.3.2. Partnerstvo vrtića s roditeljima

Već je nekoliko puta istaknuto koliko je bitno partnerstvo između obitelji i vrtića. Odgajatelj koji uspostavi kvalitetno partnerstvo s roditeljima je odgajatelj koji će uspjeti zadovoljiti temeljne potrebe djeteta, učiti će ga o komunikaciji, toleranciji, razvoju njegovih potencijala, suživotu i ostalim kompetencijama za daljnji život. Peters i Johansson (2012, str.57) ističu da su djeca „pod utjecajem načina na koji ih se promatra, odnosno kako živimo s njima, kako razmišljamo o njima, kako govorimo i kako se prema njima odnosimo“. Glavne odrednice koje razlikuju suradnju s roditeljima od obične su razina kvalitete i kontinuiteta, bolje i jasnije definiranje cilja koji se pretvara u zajednički cilj te promjena hijerarhijskih uloga uz razvijanje osjetljivosti osoblja ustanove RPOO-a za potrebama djece i roditelja. Za uspostavljanje suradničkog odnosa s roditeljima moraju biti ispunjeni neki uvjeti: prepoznavanje i odgovaranje na specifične potrebe roditelja; poznavanje (ili utvrđivanje, prepoznavanje) stavova odgajatelja, tj. njihova percepcija važnosti partnerstva; stalna pitanja, promišljanja i procjene međusobnih odnosa. Sve to zahtijeva odgovarajuću stručnu osposobljenost kao i svijest o vlastitim znanjima

i vještinama odgajatelja kako bi ih mogao učinkovito implementirati u odgojno-obrazovni rad. Konsolidirano partnerstvo koje se stalno razvija imaće utjecaj na sve aktere odgojno-obrazovnog procesa: djecu, roditelje, odgajatelje i cijelu ustanovu (Mavračić – Miković i Tot, 2020).

„Roditelji prije svega imaju pravo na informacije, savjetovanje, materijalnu i drugu pomoć u brizi o djeci“ (Pećnik i Starc, 2010). U tom kontekstu ističe se kako upravo odgojno – obrazovne ustanove kao jedan vid društvene potpore preuzimaju dio odgovornosti za razvoj roditeljskih kompetencija. U pogledu danog konteksta odgajateljeva profesionalna uloga upravo obuhvaća savjetodavni rad s roditeljima koji je jednako tako i zakonski propisan (Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, 2008., čl. 29, str. 2). Preporuke zajedno s drugim važećim zakonskim dokumentima koji se odnose na područje ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja od odgajatelja konkretno zahtijevaju spremnost, znanje i vještine potrebne za rad s roditeljima (Maleš i sur., 2008).

Bitan aspekt u svemu je i otvorenost obiju strana prilikom suradnje, posebno u osjetljivim situacijama kao što je inkluzija djeteta u riziku od siromaštva. Otvorenost za suradnju često predstavlja problem u izgradnji komunikacije i odnosa između odgajatelja i roditelja. Prethodna iskustva roditelja ili odgajatelja često su problematična pri stvaranju novih iskustava ako su ostavila negativan dojam. S obzirom na važnost i potrebu suradnje svih sudionika odgojno-obrazovne ustanove, i odgajatelj i odgojno-obrazovna ustanova imaju obvezu poticati roditelje na suradnju u međusobnim odnosima.

Bitno je razbijati sve predrasude i zalaganjem i svakodnevnim radom graditi međusobno povjerenje i poštovanje. Odabirom kvalitativnog pristupa ispunjava se uvjet za uspostavljanje komunikacije koja vodi razvoju odnosa. Otvorenost roditelja za suradnju može se postići samo ako se roditelji tretiraju kao ravnopravni partneri i zaposlenici. Važna su mišljenja i znanja odgajatelja i roditelja. Roditelji svjesni važnosti svoje uloge i uloge odgajatelja u životu djeteta otvoreni su za suradnju kako bi osigurali optimalne uvjete za rast i razvoj svoje djece u obrazovnom okruženju.

Odgajatelji moraju kontinuirano komunicirati s obiteljima kako bi se interesi i potrebe djeteta zauzele prvo mjesto u djetetovom rastu i razvoju (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014). Odgojno-obrazovna ustanova je mjesto podrške u pitanju roditeljstva i u pitanju djetetova razvoja. Samim time podrška se odnosi konkretno na vrlo širok raspon informacija, davanja potpore, obrazovanja, osposobljavanja, savjetovanja i drugih mjera

ili pak usluga, koje su usmjerene na utjecaj roditeljskog razumijevanja i obavljanja njegove roditeljske usluge, a sve s temeljnim ciljem da se dosegnu bolji ishodi djece i mladih, odnosno u pojedinim slučajevima čak i cijele obitelji (Skočić Mihić i sur., 2015). Savjetodavni rad odgajatelja s roditeljima predstavlja višedimenzionalni razvojni proces koji započinje međusobnim upoznavanjem na temelju svakodnevnih susreta roditelja i odgajatelja, a puni opseg će doseći u situacijama u kojima se svi dionici konkretno suočavaju s određenim odgojno-obrazovnim izazovima razvoja i odrastanja djeteta.

4.3.3. Osiguravanje kontinuiranosti u odgoju i obrazovanju

Kako bi se mogao uspostaviti kontinuitet u odgoju i obrazovanju djece u riziku od siromaštva vrlo je bitno uspostaviti određenu suradnju. Suradnički odnosi predstavljaju važan preduvjet i uporište stvaranja kvalitetnih uvjeta za razvoj djece i kontinuiranost u stvaranju kvalitete odgojno-obrazovnog procesa. Razvijanjem suradnje i suradničkih odnosa odvija se kompleksan proces koji predstavlja kvalitetu koja je utkana u sve dimenzije kulture odgojno-obrazovne ustanove. Suradnju je potrebno uspostaviti na svim socijalnim razinama odgojno-obrazovne ustanove, a to je suradnja na relaciji odraslih s djecom, djece međusobno i odraslih međusobno. Suradničkom odnosu pristupa se kontinuirano, i to u kontekstu razvoja svih ostalih dimenzija. Temeljni cilj je premošćivanje svih onih barijera koje izazivaju stres i nezadovoljstvo. Odgajatelj mora pokazati spremnost i pripremljenost na primjereno prihvaćanje djeteta i postizanje kontinuiteta razvoja, odgoja i učenja djeteta (Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 2014).

5. VAŽNOST UKLJUČIVANJA DJECE U RIZIKU OD SIROMAŠTVA I MARGINALIZACIJE U PROGRAM RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Socijalna uključenost složen je pojam koji je tijekom godina dobivao različita značenja i danas predstavlja pristup koji se temelji na konceptu ljudskih prava, pridonosi socijalnoj pravdi te prihvaća i podupire različitosti međuljudi. Njegov primarni cilj je eliminirati društvenu isključenost na temelju društvenog podrijetla, rase, etničke pripadnosti, vjere, rodnog identiteta, sposobnosti, zdravlja ili drugih karakteristika (Bouillet i Domović, 2021).

Obrazovanje se općenito smatra ključnom intervencijom za izvlačenje nekoga iz siromaštva. Svaka dodatna razina obrazovanja koju osoba može postići otvara nove prilike i može značajno utjecati na daljnji život.

Kvalitetna ustanova za rani i predškolski odgoj i obrazovanje pruža priliku za ranu jednakost u obrazovnim mogućnostima, te smanjenje svih oblika isključenosti povezanih s diskriminacijom, kulturnom segregacijom i siromaštvom (Bove, Sharmahd, 2020). *„Osiguravanje jednakih obrazovnih mogućnosti u ranoj dobi može premostiti jaz u međugeneracijskoj nejednakosti i socioekonomskom položaju roditelja i njihove djece te spriječiti društvenu isključenost odraslih“* (Skočić Mihić i sur., 2022, str. 847).

Djeca koja žive u siromaštvu ili u riziku od siromaštva i marginalizacije su zakinuta u brojnim situacijama i odrastaju u daleko lošijim uvjetima nego primjerice njihovi vršnjaci. Promatrajući stručna mišljenja navodi se kako se vrlo lako uočavaju negativni učinci kako u zdravstvenim, mentalnim tako i u emocionalnim poteškoćama roditelja. Primjerice, roditelji koji su opterećeni te su kontinuirano izloženi stresu što ih u konačnici dovodi do depresije, tuge, osjećaja beskorisnosti, bijesa i drugih negativnih emocija, uvelike narušavaju mentalno i emocionalno zdravlje sebe i članova svoje obitelji. Stručnjaci upravo na temelju neposrednog iskustva uočavaju kako materijalna deprivacija i siromaštvo negativno utječu na različite aspekte života obitelji, a samim time i na dobrobit djece. Odgajatelji naglašavaju problematiku u okviru ranog rasta i razvoja gdje se javljaju brojne ugroženosti od onih egzistencijalnih pa sve do narušenih obiteljskih odnosa koji imaju nepovoljan učinak na dijete kako obrazovno tako i u socijalno-emocionalnim odnosima.

Odgojno-obrazovne ustanove neprestano nastoje umanjiti negativan utjecaj obiteljskih, društvenih, ekonomskih i jezičnih čimbenika: omogućuju profesionalni razvoj odgojno-

obrazovnih djelatnika s ciljem prepoznavanja posljedica nepovoljnih životnih uvjeta na školski i društveni uspjeh djece te učvršćuju zajednička uvjerenja, razbijajući predrasude i stereotipe o pojedinoj djeci ili zajednici (Bouillet, 2019). Jasno konceptualiziran, interdisciplinarni pristup 'temeljen na snazi' može biti dobra platforma za razvoj inkluzivnijih obrazovnih praksi u sustavima RPOO-a. Kako bi se to postiglo, potreban je otvoren dijalog između stručnjaka RPOO-a i roditelja, vršnjaka i djece, temeljen na načelima reciprociteta. Prema Bouillet i Domović (2021) stručnjaci RPOO-a trebali bi biti uključeni i aktivno angažirani u društvenim promjenama, trebali bi biti sposobni kritički promišljati vlastite obrazovne prakse i stvarati nova znanja.

Inkluzivno obrazovanje važan je element socijalne uključenosti, a odnosi se na obrazovanje koje omogućuje kooperativno (suradničko) učenje sve djece, kako bi se omogućilo i pospješilo njihovo sudjelovanje u učenju i kulturi zajednice te pružila odgovarajuća potpora za zadovoljavanje individualnih obrazovnih potreba (Bouillet i Domović, 2021).

Inkluzivno obrazovanje, koje različitosti promatra kao pojam i ne fokusira se na pojedinačne kategorije različitosti, pretpostavlja da je okolina spremna prilagoditi se potrebama sve djece i očekuje međusobnu suradnju i komunikaciju koja vodi osjećaju pripadnosti te pridonosi obrazovanju svakog djeteta. Različitosti se vide kao snage i resursi pomoću kojih djeca postaju pojedinci koji su osjetljivi na društvenu nepravdu i prihvaćaju različitosti kao prirodnu karakteristiku svakog društva. Iz ove definicije inkluzivnog obrazovanja proizlazi zaključak da je ono posljedica vrijednosnih izbora pojedinog društva, što podrazumijeva visoke troškove i dobru dostupnost obrazovanja za sve obitelji i svu djecu, prevlast inkluzivnih oblika, nepravednih i nesocijalnih oblika obrazovanja, diskriminirajuće kulture te suradničkih i inkluzivnih obrazovnih procesa (Bouillet i Domović, 2021).

Na sličan način, indeks inkluzivne kulture ustanova RPOO-a uključuje (Bouillet i Domović, 2021, str. 958):

- a) *„povećano sudjelovanje djece i smanjenje njihove isključenosti iz kulture, aktivnosti i lokalnih zajednica;*
- b) *restrukturiranje kultura, politika i praksi RPOO-a kako bi ih učinili osjetljivima na različitosti djece i zajednica;*
- c) *pravednost u procjeni sve djece, obitelji i stručnjaka;*
- d) *tretiranje razlika među djecom kao resursa koji podupiru igru, učenje i sudjelovanje, a ne kao prepreke koje treba prevladati;*

- e) *prepoznavanje kvalitetnog RPOO-a u lokalnoj zajednici kao temeljnog prava djeteta;*
- f) *kontinuirano poboljšanje sustava za dobrobit i stručnjaka i djece;*
- g) *smanjenje prepreka za igru, učenje i sudjelovanje sve djece;*
- h) *prevladavanje uskog fokusa na djecu koja pokazuju poteškoće u igri, učenju i sudjelovanju;*
- i) *naglašavanje važnosti razvoja zajednice i vrijednosti, kao i postignuća;*
- j) *poticanje međusobne podrške i suradnje zajednice i RPOO-a;*
- k) *prepoznavanje uključivog RPOO-a kao aspekta socijalne uključenosti; i*
- l) *practiciranje uključivih vrijednosti“*

Sudjelovanje djeteta u kvalitetnom RPOO-u ima značajan utjecaj na dobrobit i razvoj djece kognitivni razvoj i akademski uspjeh, socio - emocionalni razvoj s dugotrajnim dobrobitima za kvalitetu života u odrasloj dobi. Kognitivni i socio-emocionalni razvoj djece koja sudjeluju u RPOO-u viši je među djecom u najnepovoljnijem položaju nego među "prosječnom" djecom. Kvaliteta usluge povezana je s boljim razvojnim ishodima za djecu i predstavlja važan politički alat za rješavanje socijalne nejednakosti i promicanje socijalne pravde (Skočić Mihić i sur., 2022).

Unatoč neporecivim prednostima pohađanja ustanova RPOO-a, kvaliteta ovih ustanova ključna je za osiguranje dugoročnih učinaka. Europska unija (2014) je opisala kvalitetu u obrazovanju u ranom djetinjstvu kao (Višnjić–Jevtić, 2022, str.8):

- *„Pristupačnost (dostupnost i pristupačnost RPOO-a svoj djeci i obiteljima, poticanje sudjelovanja, jačanje društvene kohezije i poštovanje različitosti);*
- *Osoblje (početno obrazovanje, cjeloživotno učenje i primjereni radni uvjeti);*
- *Kurikulum (cjeloviti razvoj djeteta, suradnja i refleksija);*
- *Praćenje i evaluacija (informacije koje podupiru poboljšanje kvalitete, imajući na umu najbolji interes djeteta);*

Obrazovne politike i financiranje (odgovornost i suradnja različitih razina vlasti i pravo na pristupačnost).“

Iako postoji velik broj znanstvenih dokaza koji pokazuju da sudjelovanje u kvalitetnom programu RPOO-a čini razliku u kvaliteti života djece u nepovoljnom položaju (Bouillet, 2019), suvremena su društva još uvijek suočena s nedovoljnom dostupnošću takvih programa za djecu i obitelji izložene razne rizike socijalne isključenosti. Komparativne međunarodne studije pokazuju da su djeca puno češće uključena u programe RPOO-a ako pripadaju obiteljima s

natprosječnim socioekonomskim statusom, dok djeca iz obitelji s lošijim socioekonomskim statusom češće ostaju izvan tih programa (bez obzira na dob djeteta). Nedavno istraživanje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku (2020) pokazalo je da je svako treće dijete upisano u sustav RPOO-a, a taj se omjer smanjuje kada su u pitanju djeca u riziku od socijalne isključenosti. Stoga je upis u ustanove RPOO-a samo 42% u slabo naseljenim područjima, 31% u nerazvijenim regijama i 18% za djecu romske populacije u Hrvatskoj.

Kvalitetne ustanove ranog i predškolskog odgoja stvaraju mjerljive, dugoročne učinke na djecu. Upravo stoga se smatra kako su ustanove ranog odgoja vitalna, vrijedna informacija za kreatore politike i za obitelji. Pohađanje kvalitetnog programa RPOO-a može dovesti do značajnog poboljšanja vještina djece, kako kognitivnih tako i nekognitivnih, što dugoročno može poboljšati obrazovne i radne mogućnosti, a visokokvalitetni programi mogu prekinuti međugeneracijski krug siromaštva među stanovništvom (Heckman i Karapakula, 2019).

5.1. Potencijalne mogućnosti ublažavanja siromaštva djece u ranom i predškolskom odgoju

Iako su globalne politike naglašavale važnost RPOO-a, Archambault i sur. (2020) objasnili su prepreke s kojima se suočavaju obitelji u nepovoljnom položaju pri pristupu RPOO-u. Kako bi obitelji pristupile procesu odgoja i obrazovanja, trebale bi imati sposobnost percipirati, tražiti, doseći, platiti i surađivati s ustanovama RPOO-a.

Postoji nekoliko mehanizama pomoću kojih ustanova RPOO-a može snažno pridonijeti borbi protiv siromaštva. Jedan mehanizam je učinak, izravan ili neizravan preko obitelji, na obrazovni uspjeh djece. Očito je da djeca moraju uspjeti u školi kako bi odrasla i izašla iz siromaštva. Izravan put učinka ranih i predškolskih ustanova stvara se kroz pozitivan utjecaj na kombinaciju dječjih spoznaja, vještina i očekivanja od njih samih.

Neizravni put je kroz poboljšano roditeljstvo i povećanu roditeljsku svijest, angažman i podršku obrazovnim iskustvima i školskom uspjehu njihove djece, zahvaljujući ustanovama ranog i predškolskog odgoja. To su ciljevi svakog dobrog programa ranog djetinjstva. Drugi mehanizam je utjecaj na povećanje primanja roditelja. Budući da su njihova djeca sretna i sigurna u dobrim programima za rano djetinjstvo, roditelji dobivaju mogućnost raditi veći broj sati (Lamy, 2012).

Tu je i potencijal za poboljšanje kvalitete javnih obrazovnih sustava, posebno u mjestima s visokim stupnjem siromaštva, budući da se najbolje prakse u predškolskom odgoju „prelijevaju“ u osnovne škole. Prebacivanje koncepta na još jednu višu kontekstualnu razinu označava dobar ciklus privlačeći obitelji orijentirane na obrazovanje. Bez poboljšanja kvalitete odgojno-obrazovnih ustanova, male su šanse za to.

Postoji još jedan način na koji izvrsni programi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja mogu pridonijeti borbi protiv siromaštva, dodajući pravodoban i izravan poticaj protiv siromaštva upravo kada su mnoge obitelji motivirane za promjenu, kada su njihova djeca vrlo mala. To je tradicija unutar područja ranog djetinjstva koja seže sve do izvornog cilja, a to je podržati dijete i poštivati cijelu obitelj. Proizlazi iz sposobnosti stručnjaka za rano djetinjstvo da uoče i razumiju utjecaj problema u obiteljskom sustavu na razvoj djece te da budu osjetljivi obiteljski partneri koji im pružaju podršku. Ustanove ranog i predškolskog obrazovanja savršeno su pozicionirane za učinkovitije povezivanje obitelji s mogućnostima podrške koje su im potrebne, posebno programirane za njih i njihov skup izazova.

Siromaštvo je zapravo komplicirano klupko problema. Ne sve, ali mnoge obitelji u siromaštvu trebaju ozbiljnu pomoć. Roditeljima su potrebni dobro plaćeni poslovi od kojih se može preživjeti, zatim kvalitetno obrazovanje i obuka za odrasle, kako bi krenuli prema boljem zapošljavanju. Obitelji trebaju stabilne, pristupačne, zdrave domove (Lamy, 2012).

Potencijalne mogućnosti istaknut će se kroz tri temeljne pogodnosti (Slika 5).

Slika 5: Pogodnosti RPOO-a

Izvor: Lamy, C. (2012). Poverty is a knot and preschool is an untangler. U R. C. Pianta, W. S. Barnett, L. M. Justice, & S. M. Sheridan (ur.), *Handbook of early childhood education* (str. 158–174). New York: Guilford.

U nastavku slijedi kratak osvrt na prikazanu podjelu.

5.1.1. Temeljne pogodnosti za djecu

Kvalitetno predškolsko iskustvo i kvalitetan program ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja zajedno s kvalitetnim i kompetentnim odgajateljima pruža djeci temeljne vještine na kojima konkretno mogu nastaviti graditi svoj daljnji uspjeh. Jednako tako odgajatelji zahvaljujući svojim kompetencijama i vještinama razvijaju i djetetove društvene sposobnosti za daljnji razvoj.

Očekuje se da bi RPOO trebao jamčiti ostvarivanje jednakih prava za sve jer se obrazovni pristup temelji na empatiji, prihvaćanju i međusobnoj podršci, ali i na omogućavanju djeci da razumiju svoja prava, obveze i odgovornosti te prava, obveze i odgovornosti drugih.

Ono što je najvažnije je usmjerenost odgajatelja na učenje djece kako bi voljeli učiti i mogli biti dobri u tome, gradili svoje samopouzdanje, te kognitivne i socijalne vještine uz pozitivan stav

prema životu, prema igri, a kasnije prema radu. Odgajatelji putem različitih igara s djecom pridonose različitim područjima razvoja, od motorike, kako grube tako i fine, pa sve do složenijih radnji.

Ovaj početak smanjuje vjerojatnost ponavljanja generacijskog siromaštva. Odgajatelji su usmjereni na pružanje adekvatne potpore djeci adekvatan „start“ koji će im biti odskočna daska kasnije u školi. S većim uspjehom u školi i svjetlijom budućnošću, ova djeca izrastaju u marljivije tinejdžere koji donose bolje odluke i imaju manji rizik od siromaštva.

5.1.2. Temeljne pogodnosti za obitelj

Ustanove ranog i predškolskog odgoja također su vrlo korisne obiteljima. Odgajatelji, ravnatelji i svi suradnici unutar takvih ustanova, nužno se moraju usmjeriti u izgradnju dobrog odnosa s potrebitim obiteljima. Oni upozoravaju roditelje na važnost iskustva njihove djece i dijele svoja iskustva koja roditeljima mogu koristiti u pružanju podrške svojoj djeci kod kuće. Zapravo, bolje roditeljstvo treba biti jedan od temeljnih ciljeva odgajatelja pri radu s djecom i obiteljima u riziku od siromaštva. Osim empatije, koju im pružaju prilikom rada, odgajatelji moraju istaknuti roditeljima sve prednosti i dobrobiti koje institucije RPOO-a nose sa sobom za njihovo dijete i kako je potrebno kretati se u smjeru osiguravanja napretka za samo dijete.

Rani i predškolski programi uključuju prijelazne aktivnosti koje vode roditelje prema odnosima podrške s odgajateljima u vrtiću i predškole (Bohan-Baker i Little, 2002). Jednako tako visokokvalitetna skrb roditeljima omogućuje sigurniji rad, a zauzvrat povećavaju financijska sredstva obitelji za stvaranje boljeg i kvalitetnijeg kućnog okruženja koje podržava obrazovanje i siguran razvoj djeteta u svim mogućim aspektima.

Kako bi se sve prethodno navedeno moglo ostvariti nužno je njegovati partnerski odnos između odgajatelja i roditelja. Naime, djelovanje je usmjereno prema konkretnom cilju, a taj je cilj uvijek usmjeren na napredak djeteta.

Odgajatelji su jednako kao i roditelji usmjereni prema ostvarenju djetetove dobrobiti. Upravo iz navedenog razloga nužno je da roditelji i odgajatelji imaju otvoren odnos u smislu pružanja svih onih relevantnih informacija koje su bitne za djetetovo odrastanje. Iako suradnja u najširem smislu obuhvaća formalne odnose jasno je kako je suradnja daleko viša od toga, a poglavito kada se radi o osjetljivim situacijama kao što je rizik od siromaštva u obitelji.

Upravo je u tom kontekstu naglašeno kako je obitelj dio odgojno-obrazovnog procesa. Iako kroz povijest prvotno odgajatelji nisu smatrali iznimno bitnom stavkom izgradnju dobre komunikacije s roditeljima, dok s druge strane roditelji se nisu željeli miješati u posao odgajatelja, danas se situacija promijenila. Dugi niz godina suradnja na navedenoj relaciji je nužna i prijeko potrebna za dobrobit i razvoj djeteta. Može se reći kako se kvaliteta odgoja ogleda u omjeru pozitivne interakcije između odgajatelja i roditelja. Roditelj je onaj koji unutar svog doma kreira okruženje prema vlastitim vrijednostima, slici djeteta i prema očekivanjima. Jednako tako odgajatelj je usmjeren prema kreiranju kvalitetnog okruženja unutar ustanove kako bi se dijete razvijalo u svim područjima razvoja. Postavlja se pitanje što ako postoji nerazmjer između navedenog? Ukoliko odgajatelj uviđa kako roditelj ne pruža dovoljno kvalitetno okruženje za razvoj djeteta uslijed, primjerice, rizika od siromaštva, tada je nužno usmjeriti roditelja u prava i podršku koju ima kako bi se djetetu omogućio dostojanstven život i kvalitetno okruženje (Ljubetić, 2014). Ono što je potrebno kontinuirano činiti jeste prihvaćanje i uvažavanje. Svaki sudionik ovog procesa prije svega mora biti iskren i istaknuti da je dobrobit djeteta na prvom mjestu.

Ustanove ranog i predškolskog odgoja doprinose poboljšanim akademskim i društvenim vještinama djece i pružaju priliku stručnim suradnicima i odgojno-obrazovnim djelatnicima da podijele najbolje prakse u ranom učenju. Škole imaju koristi u pogledu manje vjerojatnosti da će učenici ponavljati razred, da će trebati individualiziran pristup ili zahtijevati disciplinske intervencije (Campbell i Ramey, 2010).

5.2. Osnovni pokazatelji uspješnog uključivanja u RPOO ustanove i rad s odgajateljima

U cjelokupnom sustavu odgoja i obrazovanja, obrazovanje u ranom djetinjstvu igra ključnu ulogu u oblikovanju budućnosti mladih. Za djecu koja žive u siromaštvu rano bi obrazovanje moglo poslužiti kao učinkovit katalizator za prekidanje kruga socioekonomske nepovoljnosti, jačajući njihove dugoročne obrazovne rezultate i životne putanje. Unatoč nekim stajalištima koja sugeriraju da su neposredne, opipljive dobrobiti ranog djetinjstva marginalne, neophodno je tvrditi da su latentni, transformativni učinci ovih inicijativa snažni pokretači društvene mobilnosti i jednakosti, osobito za najugroženiju skupinu, a to su djeca u riziku od siromaštva i marginalizacije.

Od samog početka odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu pruža ključnu osnovu za kognitivni i socio-emocionalni razvoj. U tom aspektu iznimnu ulogu imaju odgajatelji koji zahvaljujući svojim profesionalnim kompetencijama moraju pružiti djetetu dovoljno širok spektar mogućnosti za napredovanje. Odgajatelji u tom kontekstu ne samo da odgajaju, nego su i podrška djetetu i obitelji koje se nalaze u teškoj situaciji. Ne mora se dodatno naglašavati koliko je nužna empatija i razumijevanje koje prije svega naglasak stavlja na zadovoljavanje djetetovih potreba. Upravo u navedenom razdoblju dijete ne smije biti ono koje će nositi težinu marginalizacije (Duncan i Magnuson, 2013).

Neuroznanstvena istraživanja otkrivaju da se značajan dio razvoja mozga odvija tijekom prvih pet godina života, naglašavajući važnost njegovanja učenja tijekom ove faze. Za osiromašenu djecu pristup kvalitetnom ranom odgoju i obrazovanju može ih opremiti temeljnim vještinama kao što su pismenost, računanje i sposobnosti rješavanja problema.

Ove vještine, ne samo da povećavaju spremnost za školu, već poboljšavaju i akademski uspjeh u kasnijim godinama. Ovaj argument je u suprotnosti s kritičarima koji bi mogli tvrditi da učinci ranog obrazovanja s vremenom nestaju. Umjesto toga, one ističu dugotrajne prednosti, budući da djeca koja se rano obrazuju imaju veću vjerojatnost da će kasnije završiti srednju školu, pohađati fakultet i osigurati stabilno zaposlenje.

Socio-emocionalne dobrobiti ranog obrazovanja jednako su značajne, ako ne i važnije. Ustanove ranog i predškolskog odgoja služe kao strukturirana okruženja u kojima odgajatelji pružaju profesionalnu podršku i u kojima djeca razvijaju vitalne emocionalne i socijalne vještine, uključujući empatiju, suradnju i samoregulaciju.

Za djecu koja žive u siromaštvu, ustanove ranog i predškolskog odgoja su jedino mjesto gdje mogu doživjeti stabilno, strukturirano okruženje koje potiče sve životno potrebne vještine. U tom kontekstu odgajatelji su ponovno oni koji mogu imati brojne pozitivne učinke na cjelokupni razvoj djece. Oni su ti koji moraju strukturirati navedeno okruženje pri naglasku na pružanje svega onoga što je motivirajuće i ohrabrujuće za djecu.

Odgajno-obrazovni programi u ranom djetinjstvu su također usmjereni na izgradnju otpornosti, što je posebno važno za djecu iz siromašnih sredina koja su često izložena stresovima kao što su nesigurnost u prehrani, stambena nestabilnost i obiteljske nesuglasice. Razvoj otpornosti i drugih socio-emocionalnih vještina u ranom djetinjstvu može imati trajne učinke, potičući zdravije odnose i poboljšano mentalno blagostanje u odrasloj dobi. Ipak, svakako je nužno

istaknuti kako je bitno intervenirati ne samo pojedinačno na dijete, nego i na obitelj kao temeljnu jedinicu.

Štoviše, programi ranog odgoja često uključuju usluge koje se bave zdravljem, prehranom i potrebama obitelji za podrškom djece iz siromašnih obitelji. Ove sveobuhvatne usluge bitne su komponente sveobuhvatnih programa ranog i predškolskog odgoja za djecu u siromaštvu. Baveći se širim potrebama siromašnih obitelji moguće je poboljšati spremnost djece za učenje i poboljšati njihove akademske rezultate (Heckman, 2006.).

5.3. Izazovi pri uključivanju u programe RPOO-a i radu s djecom u riziku od siromaštva

Izazovi koji se odnose na uključivanje djece u riziku od siromaštva u predškolski odgoj mogu se svrstati na temelju nekoliko kategorija, a radi se o slijedećim (Ajduković i sur., 2017):

- neprikladnost sustava socijalne skrbi,
- nejasna uloga sustava obrazovanja,
- nesustavnost i nepovezanost politika i programa i
- programi i usluge organizacije civilnog društva.

Radi lakšeg razumijevanja prikaz kritičnih pojmova se u slijedećem tabličnom prikazu (Tablica 4).

Tablica 4: Prikaz djelovanja državnih institucija, tijela lokalne uprave i samouprave i organizacija civilnog društva u ublažavanju siromaštva djece

KATEGORIJE	POJMOVI
NEPRIKLADNOST SUSTAVA SOCIJALNE SKRBI	Ograničenost u okviru financijskih resursa Nefleksibilnost u obliku pružanja pomoći Tromost sustava Nedovoljni ljudski resursi Slabi organizacijski kapaciteti CZSS-a Djeca u skrbi zbog siromaštva Povećani rizik trajnog siromaštva djece i mladih u skrbi
NEJASNA ULOGA SUSTAVA OBRAZOVANJA	Neosjetljivost sustava odgoja i obrazovanja Potreba za jačanjem suradnje obrazovnog sustava s centrima za socijalnu skrb
NESUSTAVNOST NEPOVEZANOST PROGRAMA	Problemi suradnje dionika Regionalne razlike u dostupnosti usluga predškolskog odgoja i obrazovanja Diskontinuitet u području financiranja programa
PROGRAMI ORGANIZACIJA DRUŠTVA	Raznolikost programa i usluga za djecu i za obitelji Nadogradnja sustava socijalne skrbi Regionalna nejednakost u djelovanju udruga Poteškoće u održavanju financiranja

Izvor: Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 277-308.

Prva stavka na koju će se usmjeriti je neprikladnost samog sustava socijalne skrbi u usmjerenosti ublažavanja siromaštva djece i obitelji. Prije svega istaknuto je nekoliko temeljnih problema.

Problem se očituje u ograničenosti financijskih resursa. Naime, Centar za socijalnu skrb ima određene financije s kojima raspolaže. Primjerice, iako postoje određeni kriteriji da netko ostvari određeno pravo, jednako tako postoje i drugi neformalni naputci prema kojima korisnik na kraju ne može dobiti svoje pravo. Prisutna je ujedno i problematika nefleksibilnosti prilikom pružanja pomoći. Ono što je vrlo često problem jeste tromost cjelokupnog sustava osobito kada se predugo čeka da se određena prava ostvare. Organizacijski kapaciteti su upitni s obzirom da nedostaje ljudskih resursa. Djeca koja se nalaze u skrbi zbog siromaštva su na meti slabog djelovanja navedenog sustava prilikom čega i dalje raste povećani rizik trajnog siromaštva djece i mladih (Ajduković, 2017).

Vrlo je nejasna uloga odgojno-obrazovnog sustava. Problem se javlja u sustavnosti i djelovanju, poglavito kada se radi o djeci koja imaju socijalne poteškoće. Nužno je usmjeriti se na rad i jačanje suradnje odgojno-obrazovnog sustava s centrima za socijalnu skrb.

Jednako tako problem se javlja i kod nesustavnosti i nepovezanosti samih politika i programa prilikom čega se javlja diskontinuitet pri samom financiranju. Iako su programi vrlo raznoliki i široki, regionalne nejednakosti u djelovanju udruga su još veće, pri čemu ne dobivaju sva djeca jednake mogućnosti što se smatra nepravednim i diskriminirajućim.

U radu s djecom i obiteljima u riziku od siromaštva odgajatelji se susreću s mnogim izazovima, no vrlo je bitno istaći kako se, zahvaljujući svojoj ustrajnosti i svojim kompetencijama, odgajatelji usmjeravaju na onaj krajnji rezultat, a to je dobrobit samog djeteta.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada bio je istražiti čimbenike povezane sa unaprjeđenjem profesionalnih kompetencija odgajatelja za rad s djecom u riziku od siromaštva i marginalizacije i stvaranju partnerstva s obiteljima. Uz to, u radu se nastojala istaknuti važnost uključivanja djece u nepovoljnom položaju u programe ranog i predškolskog odgoja kako bi se što ranije doprinijelo dobrobiti djece tijekom njihova razvoja.

Jedan od temeljnih problema današnjice upravo je problem siromaštva. S problemom i rizikom od siromaštva suočava se sve veći broj ljudi, čime je uočljivo kako rizik od siromaštva ne pogađa samo odrasle, nego i djecu.

Kao najosjetljivija skupina, djeca trpe dugotrajne i cjeloživotne posljedice. Jedno od petero djece na području Europske unije u ovom trenutku živi u uvjetima u kojima nije u mogućnosti ostvariti svoj puni potencijal i ima otežan pristup osnovnim uslugama kao što su zdravstvena zaštita i obrazovanje.

Siromaštvo zajedno sa socijalnom isključenosti u djetinjstvu može imati vrlo nepovoljan utjecaj na djecu i tako ugroziti njihovo zdravlje, obrazovanje i potencijalne izgleda za ostvarenje prihoda u budućnosti. Siromaštvo i socijalna isključenost mogu dovesti i do međugeneracijskih ciklusa nepovoljnog položaja, a naročito kada se radi o najranjivijoj skupini.

Sve europske zemlje usmjerile su svoje napore da pruže kvalitetan odgovor na potrebe djece u siromaštvu ili riziku od siromaštva. Odrastanje u siromaštvu onemogućit će djetetu kvalitetan psiho-fizički razvoj i takva djeca će češće zaostajati za svojim vršnjacima, kako u kognitivnom tako i u socijalnom razvoju.

Ukoliko bi se usmjerili isključivo na rješavanje materijalne dobrobiti, navedeno ne bi riješilo mnogo problema. Ono što je potrebno staviti u fokus je briga o svim indikatorima dobrobiti djece, a jedna od važnijih stavki je upravo odgoj i obrazovanje.

Uključivanje djece u ustanove RPOO-a od njihove najranije dobi predstavlja jedan od osnovnih čimbenika u ublažavanju posljedice odrastanja u siromaštvu. Stoga je vidljivo koliko važnu ulogu ima sam odgajatelj. Kako bi mogao odgovoriti na izazove, odgajatelj mora posjedovati osnovne profesionalne kompetencije. Ovdje se radi o temeljnim psihološkim i pedagoškim kompetencijama na temelju kojih se prati razvoj djeteta. Jednako tako odgajatelj mora biti vrlo dobro upoznat s kurikulumom RPOO-a te usmjeren na kreiranje poticaja i aktivnosti unutar

ustanove. Odgajatelj mora poticati i pratiti razvoj djeteta, te uzimati u obzir važnost inkluzije u odgoju i obrazovanju. Kako bi se ostvarila kvalitetna suradnja s obitelji odgajatelj mora posjedovati dobre komunikacijske vještine.

To je osobito važno kada odgajatelj radi s djecom koja su u siromaštvu ili riziku od siromaštva te valja razvijati snažne temelje kognitivnih i socio-emocionalnih vještina, unaprijediti odgoj i obrazovanje u ranom djetinjstvu čime će najljepše i najdjelotvornije omogućiti djetetov potencijal i utrti mu put ka njegovom budućem uspjehu. Činjenica je da ulaganje u rani odgoj i pohađanje ustanova RPOO-a ne predstavlja samo predanost dobrobiti naših najmlađih građana, već je to i strateško ulaganje u našu zajedničku budućnost.

Na kraju, moramo biti svjesni, ali i ponosni, da će ti najmlađi – bili oni najbolji ili oni koji će iz djetinjstva nositi stigmatu siromaštva – biti naša uzdanica u koju vjerujemo jer oni će za koju godinu kreirati svoju, a time i našu budućnost.

7. LITERATURA

1. Abrahamson, P. (1995). Social Exclusion in Europe: Old Wine in New Bottles? *Družboslovne rasprave*, 11(19–20), 119–136.
2. Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 277-308.
3. Archambault, J., Côté, D., & Raynault, M. F. (2020). Early childhood education and care access for children from disadvantaged backgrounds: Using a framework to guide intervention. *Early Childhood Education Journal*, 48(3), 345-352.
4. Bašić, S. (2011). *(Nova) slika djeteta u pedagogiji djetinjstva*. Zagreb: Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
5. Bejaković, P. (2005). Siromaštvo. *Financijska teorija i praksa*, 29(1), 135-138.
6. Bejaković, P. (2001). Borba protiv siromaštva u svijetu i Hrvatskoj. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 10(56), 1179-1221.
7. Bohan-Baker, M., & Little, P. M. D. (2002). *The transition to kindergarten: A review of current research and promising practices to involve parents*. Cambridge, MA: Harvard Family Research Project.
8. Bouillet, D. (2019.). *Inkluzivno obrazovanje: odabrane teme*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
9. Bouillet, D., Domović, V. (2021.). Social exclusion of children in early and preschool age: Conceptualisation, risks and intervention. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(1), str. 71-96.
10. Bove, C., & Sharmahd, N. (2020). Beyond invisibility. Welcoming children and families with migrant and refugee background in ECEC settings. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(1), 1-9.
11. Campbell, F. A., & Ramey, C. T. (2010). Carolina Abecedarian project. In A. J. Reynolds, A. J. Rolnick, M. M. Englund, & J. A. Temple (Eds.), *Childhood programs and practices in the first decade of life: A human capital integration* (pp. 76–98). New York: Cambridge University Press.
12. Čepić, R. (2020). Considering the Educational Needs, Conditions, and Opportunities in the Context of Teachers' Professional Development. In EDULEARN20 Proceedings (Vol. 1, pp. 4068–4074). IATED. <https://doi.org/10.21125/edulearn.2020.1094>

13. Čepić, R., Kalin, J. i Šteh, B. (2019). Teachers' professional development: Context, perspectives, and challenges, In J. Kalin and R. Čepić, R. (eds.), *Poklicni razvoj učiteljev: Ugled in transverzalne kompetence/Teachers' professional development: Status and transversal competencies* (pp.133-158), Ljubljana, Faculty of Arts: University Press, Rijeka: Faculty of Teacher Education, University of Rijeka.
14. Čudina Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
15. Domović, V. (2011). *Učiteljska profesija i profesionalni identitet učitelja*. Zagreb: IDIZ.
16. Dragičević, T., i Družić Ljubotina, O. (2022). Siromaštvo djeceposljedice i zaštitni činitelji. *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 56(108), 102-140.
17. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243-276.
18. *Državni pedagoški standard* (2008). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta
19. Državni zavod za statistiku (2023). Pokazatelji siromaštva i socijalne isključenosti za 2022. godinu. Pristupljeno dana 9.12.2023. na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58287>
20. Duncan, G. J., & Magnuson, K. (2013). Investing in preschool programs. *The Journal of Economic Perspectives*, 27(2), 109-132.
21. Fatović, M. (2016). Profesija i profesionalni razvoj odgojitelja. *Školski vjesnik*, 65(4), 623-638.
22. Gupta, R., L de Wit, M., McKeown, D. (2007). The impact of poverty on the current and future health status of children. *Paediatr. Child. Health*, 12(8), 677-672.
23. Gupta, R. L. (2023). The Enduring Effects of Childhood Poverty. Pristupljeno 23.01.2024. na: <https://www.clasp.org/blog/the-enduring-effects-of-childhood-poverty/>
24. Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902.
25. Heckman, J. J., & Karapakula, G. (2019). Intergenerational and intragenerational externalities of the Perry Preschool Project (No. w25889). *Cambridge: National Bureau of Economic Research*.
26. Johansson, I., Peters, M. (2012). Re-forming the School: Taking Swedish Lessons. *Children and Society*, 26(1), 26-36.
27. Kalin, J. i Čepić, R. (2019). Poklicni razvoj učiteljev: Ugled in transverzalne kompetence/Teachers' professional development: Status and transversal competencies.

- Ljubljana-University Press, Faculty of Arts), Rijeka: Faculty of Teacher Education, University of Rijeka.
28. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. & Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 199-242.
29. Konvencija o pravima djeteta (1989). Pristupljeno dana 16.12.2023. na mrežnoj stranici UNICEF-a:
https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf
30. Kuh, D., Hardy, R., Langenberg, C., Richards, M., & Wadsworth, M. E. J. (2002). Mortality In Adults Aged 26-54 Years Related To Socioeconomic Conditions In Childhood And Adulthood: Post War Birth Cohort Study. *BMJ: British Medical Journal*, 325(7372), 1076–1080.
31. Lamy, C. (2012). Poverty is a knot and preschool is an untangler. U: R. C. Pianta, W. S. Barnett, L. M. Justice, & S. M. Sheridan (ur.), *Handbook of early childhood education* (str. 158–174). New York: Guilford.
32. Lučić, K. (2007). Odgojiteljska profesija u suvremeno odgojno-obrazovnoj ustanovi. *Odgojne znanosti* 9(1), 151-165.
33. Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva obitelji-odgojno obrazovne ustanove i zajednice*. Zagreb: Element.
34. Ljubotina, O. D., Sabolić, T., & Radović, M. K. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 24(2), 199-242.
35. Malenica, Z. (2011). Siromaštvo u hrvatskoj (1990-2010). *Politička misao*, 48(3), 65-81.
36. Maleš, D., Ljubetić, M. i Stričević, I. (2008.). Osposobljavanje budućih odgojitelja za rad s roditeljima. U R. Bacalja (ur.), *Perspektive cjeloživotnog obrazovanja učitelja i odgojitelja*, Zbornik radova s međunarodnoga znanstveno-stručnog skupa (str. 321-336). Zadar: Sveučilište u Zadru
37. Mavračić – Miković, I., Tot, D. (2020.). The Role of Professional Knowledge and Skills of Preschool Teachers in Building and Developing Partnerships with Parents, *Croatian Journal of Education* 22(Sp.Ed.,No.3.), 71-81.
38. Mendeš, B. (2018). *Profesionalno obrazovanje odgojitelja predškolske djece*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

39. Miljak, A. (1996) *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Velika Gorica, Zagreb: Persona.
40. Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću: Novi pristupi u shvaćanju istraživanju i organiziranju odgojno- obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*, Zagreb:Spektar media.
41. Moen, A. L., Sheridan, S. M., Schumacher, R. E., & Cheng, K. C. (2019). Early childhood student-teacher relationships: What is the role of classroom climate for children who are disadvantaged? *Early Childhood Education Journal*, 47(3), 331–341
42. *Moje mjesto pod suncem* (2024). Centar za kulturu dijaloga - CeKaDe – Rijeka. Pristupljeno 20.01.2024. na: <https://www.mojemjestopodsuncem.com/>
43. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH.
44. Pećnik, N. (2013.). *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
45. Peters, M.A., & Johansson, V. (2012). Historicizing subjectivity in Childhood Studies. *Linguistic and Philosophical Investigations*, 11(20), 42-61.
46. Petrović-Sočo, B. (2007). *Kontekst ustanove za rani odgoj i obrazovanje–holistički pristup*. Zagreb: Mali profesor.
47. Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja. *Pedagogijska istraživanja*, 6(1-2), 123-136.
48. Saraceno, C. (2001, May). Social exclusion: Cultural roots and diversities of a popular concept. In conference “*Social exclusion and children*” (pp. 3-4)., Institute for Child and Family Policy, Columbia University, New York.
49. Shay, D., Sasson, I. (2022). Poverty in early childhood and future educational achievements. *Early Child Development and Care*. Pristupljeno 18.11.2023. na: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2023.2236803>
50. Sindik, J. (2017). Konceptualizacija osnovnih načela stimuliranja razvoja djeteta predškolske dobi. *Hrvatski Časopis za javno zdravstvo*, 13(49), 119-128.
51. Sindik, J., Rončević, T. (2014). *Metode zdravstvenog odgoja i promocije zdravlja*. Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.
52. Skočić, Mihić, S., Blanuša, Trošel, D., Katić, V. (2015). Odgojitelji predškolske djece i savjetodavni rad s roditeljima. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 156(4), 385-400.

53. Skočić – Mihić, S., Romstein, K., Sunko, E. (2022.) Perceived Quality Educational Practice for Children at Risk of Social Exclusion and Its Relation to Teachers' Training, *European Journal of Contemporary Education*, 11(3), 846-857.
54. Slunjski, E. (2003). *Devet lica jednog odgojitelja/roditelja*. Zagreb: Mali profesor.
55. Slunjski, E. (2006). *Stvaranje predškolskog kurikuluma u vrtiću – organizaciji koja uči*. Zagreb: Mali profesor.
56. Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić zajednica koja uči – mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Zagreb: Spektar Media.
57. Šagud, M. (2006). *Odgajatelj kao reflektivni praktičar*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
58. Šućur, Z. (2001). Siromaštvo: teorije, koncepti i pokazatelji. *Pravni fakultet*.
59. Šućur, Z. (2004). Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija. *Revija za sociologiju*. 35(1-2), 45-60.
60. Šućur Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. i Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: UNICEF.
61. Tatković, N., Diković, M., Štifanić, M. (2015). *Odgaj i obrazovanje za razvoj danas i sutra*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
62. Tomić, V. (2007). Siromaštvo i socijalna isključenost–osnovne definicije i indikatori. *Sociološka luča*, 1(2), 149-166.
63. UNICEF (2021). EU Jamstvo za svako dijete: Prekidanje kruga nepovoljnog položaja najranjivije djece. *Faza III pripremnih aktivnosti za Jamstvo za svako dijete*. Pristupljeno 16.12.2023. na: <https://www.unicef.org/croatia/jamstvo-za-svako-dijete-prekidanje-kruga-nepovoljnog-polozaja>
64. Višnjić Jevtić, A. (2011). *Etički kodeks odgojitelja – korak ka profesionalizaciji odgojiteljskog zvanja*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
65. Višnjić – Jevtić, A. (2022.). Early childhood education - the path to equality in a world of inequality, Zagreb: University of Zagreb, Faculty of Teacher Education.
66. Vlada Republike Hrvatske (2002). Program borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Pristupljeno 16.12.2023. na: <https://vlada.gov.hr/>
67. Vlada Republike Hrvatske (2007). Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju Republike Hrvatske: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci. *Revija za socijalnu politiku*, 14(2), 221-260.

68. Žižak, A. (1997.). Kompetentnost odgojitelja za rad s djecom. U: M. Milanović (ur.), Pomozimo im rasti (str.15-20). Zagreb: *Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske i UNICEF.*

POPIS SLIKA

Slika 6: Prikaz podjele siromaštva

Slika 7: Program Jamstvo za svako dijete

Slika 8: Osiguranje kulturnih sadržaja za djecu u programu „Moje mjesto pod suncem“

Slika 9: Područja djelovanja odgajatelja

Slika 10: Pogodnosti RPOO-a

POPIS TABLICA

Tablica 5. Prikaz ključnih pokazatelja siromaštva i socijalne isključenosti

Tablica 6: Prikaz stope rizika od siromaštva prema dobi i spolu u godini 2022.

Tablica 7: Prikaz povezanosti siromaštva i socijalne isključenosti

Tablica 8: Prikaz djelovanja državnih institucija, tijela lokalne uprave i samouprave i organizacija civilnog društva u ublažavanju siromaštva djece

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 3: Stopa rizika od siromaštva prema dobi i spolu u 2022. godini

Grafikon 4: Stopa rizika od siromaštva prema statusu aktivnosti zaposlenosti